

ΕΒΔΟΜΗ ΔΙΑΛΕΞΗ ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ ΝΤΙΝΟΥ ΛΕΒΕΝΤΗ

Μακαριότατος Αρχιεπίσκοπος

Τιράνων, Δυρραχίου και πάσης Αλβανίας

κ.κ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ

“Τρομοκρατικές ενέργειες και θρησκευτική συνείδηση”

και Τελετή Αναγόρευσης του σε Επίτιμο Διδάκτορα της
Σχολής Κοινωνικών Επιστημών και Επιστημών της Αγωγής

Ο Κωνσταντίνος Λεβέντης γεννήθηκε στη Λάρνακα το 1938. Φοίτησε στα δημοτικά σχολεία της Μόρφου και του Στόκμπριτζ του Χάμσαϊαρ (Αγγλία) και για τις γυμνασιακές του σπουδές στο Σχολείο Χάρρουου της Αγγλίας. Πήρε δίπλωμα Κλασικών Σπουδών από το Κολλέγιο Κλέαρ του Κέιμπριτζ (Αγγλία).

Εργάστηκε στις Εταιρείες Α.Γ. Λεβέντη και Σία στη Γκάνα από το τέλος του 1959 ως τα μέσα του 1963 και κατόπιν στις εταιρείες Α. Γ. Λεβέντη στη Νιγηρία, όπου προήχθη σε Διευθυντή. Για ορισμένο χρονικό διάστημα διετέλεσε Πρόεδρος διάφορων εταιρειών του Συγκροτήματος.

Του απενεμήθησαν οι πιο κάτω διακρίσεις: *Ταξιάρχης του Τάγματος του Φοίνικα (Ελληνική Δημοκρατία), Ταξιάρχης του Τάγματος Γραμμάτων και Τεχνών (Γαλλία), Στάρα Πλάνινα (Βουλγαρία), Άρχων Ορφανοτρόφος του Οικουμενικού Πατριαρχείου, Σταυρός του Αποστόλου και Ευαγγελιστού Μάρκου, Πατριαρχείου Αλεξανδρείας, LLD Honoris Causa, Πανεπιστημίου Γκάνας, Αργυρούν Μετάλλιο της Ακαδημίας Αθηνών, Επίτιμος Εταίρος του Πανεπιστημίου Βορείου Λονδίνου. Σύμβουλος του Οργανισμού Europan Nostra, Επίτροπος της Γενναδίου Βιβλιοθήκης.*

Από το 1979 υπήρξε Πρόεδρος του Συμβουλίου του Ιδρύματος Α. Γ. Λεβέντη και προήδρευε των δραστηριοτήτων των αδελφών Ιδρυμάτων «Αναστάσιος Γ. Λεβέντης» στην Κύπρο και στη Νιγηρία. Το 1979 διορίσθηκε Πρέσβης και Μόνιμος Εκπρόσωπος της Κύπρου στην Ουνέσκο, θέση που κατείχε μέχρι τον θάνατό του. Υπηρέτησε ως μέλος του Συμβουλίου του Πανεπιστημίου Κύπρου και άλλων συμβουλίων εθελοντικών, μη κερδοσκοπικών, οργανισμών.

Το 1970 ενυμφεύθη την Εντμέ Βασιλειάδη. Απέκτησαν δύο υιούς, τον Αναστάση και τον Γεώργιο και μια θυγατέρα, τη Λουίζα.

Γενική Επιμέλεια/Συντονισμός: Μαρίζα Λαμπίρη,
Συντονίστρια του Τομέα
Προώθησης και Προβολής,

Φωτεινή Παναγή,
Λειτουργός Γραφείου Εκδηλώσεων,
Τομέας Προώθησης και Προβολής,
Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχεδιασμός / Σελίδωση: T&E Polydorou Design Ltd

Εκτύπωση: xxxxxxxxxxxx

Η έβδομη ετήσια διάλεξη εις μνήμην
Ντίνου Λεβέντη και η τελετή αναγόρευσης
του Αρχιεπισκόπου Τιράνων, Δυρραχίου
και Πάσης Αλβανίας κ.κ. Αναστάσιου
σε Επίτιμο Διδάκτορα της Σχολής
Κοινωνικών Επιστημών και Επιστήμων
της Αγωγής έλαβαν χώραν την Πέμπτη,
17 Ιουνίου 2010, στην Αίθουσα Τελετών
του Πανεπιστημίου Κύπρου

Copyright © 2010
Πανεπιστήμιο Κύπρου

Περιεχόμενα

4

Σκεπτικό

8

Χαιρετισμός του Πρύτανη του Πανεπιστημίου Κύπρου
Καθηγητή Σταύρου Α. Ζένιου

14

Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του
ομιλητή από τον Αναπληρωτή Καθηγητή του Τμήματος
Επιστημών της Αγωγής Σταύρο Σ. Φωτίου

28

Ομιλία από τον Αρχιεπίσκοπο Τιράνων, Δυρραχίου
και πάσης Αλβανίας κ.κ. Αναστάσιο, με θέμα
Τρομοκρατικές ενέργειες και θρησκευτική συνείδηση

66

Συνέντευξη στην Αντιγόνη Σολομωνίδου – Δρουσιώτου
για την εφημερίδα *Ο Φιλελεύθερος*

Σκεπτικό

Ο αείμνηστος Ντίνος Λεβέντης υπήρξε μια διακεκριμένη προσωπικότητα με ανεκτίμητη συνεισφορά στην κυπριακή κοινωνία. Ως Πρόεδρος του Ιδρύματος Λεβέντη, σε μια περίοδο που υπήρξε αποφασιστική για την ευρωπαϊκή πορεία της Ελλάδας και της Κύπρου, ανέδειξε τον πολιτισμό τους και διευκόλυνε την ένταξή τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Διεθνώς αναγνωρισμένη προσωπικότητα, διορίστηκε το 1977 ως Μόνιμος Αντιπρόσωπος της Κύπρου στην ΟΥΝΕΣΚΟ και εργάστηκε με ζήλο για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της Κύπρου και την επαναπροσέγγιση των Ελληνοκυπρίων με τους Τουρκοκυπρίους.

Το 1995, ο Ντίνος Λεβέντης διορίστηκε μέλος του Συμβουλίου του Πανεπιστημίου Κύπρου, το οποίο βρήκε ένα σπουδαίο, δημιουργικό και σεμνό συμπαραστάτη. Ως μέλος του Συμβουλίου του Πανεπιστημίου, ο Ντίνος Λεβέντης συνέβαλε σημαντικά στη θεμελίωση της αναγκαίας υλικής και επιστημονικής υποδομής και στην επίτευξη των στόχων του Πανεπιστημίου, ώστε να αποκτήσει το ίδρυμα διεθνή παρουσία στον επιστημονικό χώρο.

Στον επικήδειο του Ντίνου Λεβέντη, η Judith Herrin ανέφερε χαρακτηριστικά: "Μιλούσε λίγο, χαμογελούσε πολύ και προέβη σε αναρίθμητες καλές πράξεις". Ήταν πολυμαθής, καλοσυνάτος και, προπάντων, σεμνός. Η σεμνότητα είναι μία

λέξη που κυριαρχεί στα κείμενα που αναφέρονται στην προσωπικότητα και στο χαρακτήρα του.

Αναγνωρίζοντας την ανεκτίμητη προσφορά τού σημαντικότερου αυτού ανθρώπου, που απεβίωσε το 2002, η Σύγκλητος του Πανεπιστημίου Κύπρου αποφάσισε να καθιερώσει ετήσια διάλεξη εις μνήμην του, που θα πραγματοποιείται περί τα μέσα Μαΐου, στο πλαίσιο των επίσημων εορτασμών του Πανεπιστημίου Κύπρου για την Ημέρα της Ευρώπης.

Οι ομιλητές, διακεκριμένες προσωπικότητες, θα προσκαλούνται στην έδρα του Πανεπιστημίου Κύπρου και τα κείμενα των διαλέξεών τους θα εκδίδονται σε ειδικό τεύχος. Έτσι, το Πανεπιστήμιο θα διατηρήσει ζωντανή και θα τιμά τη μνήμη ενός ευπατρίδη της Ευρώπης που συνέτεινε όσο λίγοι στην πρόοδο του ανώτατου πνευματικού ιδρύματος της ιδιαίτερης πατρίδας του.

Ο Μακαριότατος Αρχιεπίσκοπος Τιράνων, Δυρραχίου και πάσης Αλβανίας κ.κ. Αναστάσιος με τον Πρύτανη του Πανεπιστημίου Κύπρου Καθηγητή Σταύρο Α. Ζένιο.

Χαιρετισμός του Πρύτανη
του Πανεπιστημίου Κύπρου
Καθηγητή Σταύρου Α. Ζένιου
στην Έβδομη Ετήσια Διάλεξη
εις μνήμην Ντίνου Λεβέντη

Εκλεκτοί προσκεκλημένοι, το Πανεπιστήμιο Κύπρου σας καλωσορίζει στην Έβδομη Ετήσια Διάλεξη εις μνήμην Ντίνου Λεβέντη, η οποία αποτελεί την κορυφαία εκδήλωση των εορτασμών που διοργανώνει ετησίως το Πανεπιστήμιο για την Ημέρα της Ευρώπης.

Η αποψινή εκδήλωση καθιερώθηκε από το Πανεπιστήμιο Κύπρου με στόχο την αναγνώριση της ανεκτίμητης προσφοράς του αείμνηστου Ντίνου Λεβέντη, τόσο στην επιτέλεση του έργου του Πανεπιστημίου από τη θέση που κατείχε ως μέλος του Συμβουλίου, όσο και στην προστασία της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, την επαναπροσέγγιση των δύο εθνοτικών ομάδων της Κύπρου, καθώς και σε άλλα καίρια θέματα που απασχόλησαν κατά καιρούς τον τόπο μας. Αποτίουμε, λοιπόν, φόρο τιμής στη διακεκριμένη αυτή προσωπικότητα με την ουσιαστική συμβολή στην κυπριακή κοινωνία.

Οι ομιλητές της Διάλεξης Λεβέντη είναι επιστήμονες, πολιτικοί, θρησκευτικοί ηγέτες, επιχειρηματίες, με βαρυσήμαντο έργο και εξαιρετική απήχηση στο κοινό. Ξεκινώντας στις 17 Μαΐου του 2003 με τον εκπρόσωπο του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην Αθήνα, Μητροπολίτη Περγάμου κ.κ. Ιωάννη, είχαμε την τύχη να φιλοξενήσουμε, μεταξύ άλλων, ως ομιλητές στις Διαλέξεις Λεβέντη τον Καθηγητή

Noam Chomsky και το Δρα John Brademas, Επίτιμο Πρόεδρο του Πανεπιστημίου της Νέας Υόρκης και πρώην Γερουσιαστή των Ηνωμένων Πολιτειών. Στον κατάλογο αυτών των διακεκριμένων προσωπικοτήτων προστίθεται τώρα και ο Μακαριότατος Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας κ.κ. Αναστάσιος, κάτι το οποίο αποτελεί εξαιρετική τιμή για το Ίδρυμά μας.

Κατά τη διάρκεια της εκδήλωσης, η Σχολή Κοινωνικών Επιστημών και Επιστημών της Αγωγής του Πανεπιστημίου Κύπρου πραγματοποιεί ειδική δημόσια Συνεδρία κατά την οποία θα αναγορεύσει το Μακαριότατο Αρχιεπίσκοπο Τυράνων, Δυρραχίου και πάσης Αλβανίας Αναστάσιο σε Επίτιμο Διδάκτορα της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών και Επιστημών της Αγωγής.

Στην ειδική δημόσια συνεδρία ο Αναπληρωτής Καθηγητής του Τμήματος Επιστημών της Αγωγής Σταύρος Φωτίου θα παρουσιάσει το έργο και την προσωπικότητα του τιμωμένου.

Ο Κοσμήτορας της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών και Επιστημών της Αγωγής, του Πανεπιστημίου Κύπρου, Καθηγητής Αθανάσιος Γαγάτσης, θα αναγνώσει το ψήφισμα για την αναγόρευση και θα προσκομίσει την τήβεννο του Πανεπιστημίου Κύπρου για την περιένδυση του τιμωμένου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ

Ψ Η Φ Ι Σ Μ Α

ΜΕΤΑ ΑΠΟ ΟΜΟΦΩΝΗ ΕΙΣΗΓΗΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ,
ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΗΣ ΣΥΓΚΛΗΤΟΥ
ΚΑΙ ΕΠΙΚΥΡΩΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΥΠΡΟΥ,
ΕΠΕΙΔΗ Ο

*Μακαριότατος Αρχιεπίσκοπος Τυράνων,
Δυρραχίου και Πάσης Αλβανίας
κ.κ. Αναστάσιος*

ΕΓΚΡΑΤΗΣ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ
ΚΑΙ ΕΠΙΦΑΝΗΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ ΘΕΡΑΠΩΝ
ΔΙΑΚΡΙΘΗΚΕ ΓΙΑ ΤΗ ΒΑΡΥΣΗΜΑΝΤΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ
ΣΤΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΕΝΟΤΗΤΑ
Η ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ,
Η ΣΥΓΚΛΗΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΥΠΡΟΥ
ΑΠΟΦΑΣΙΣΑΝ ΟΜΟΦΩΝΑ ΝΑ ΤΟΥ ΑΠΟΝΕΙΜΟΥΝ ΤΗΝ ΥΨΙΣΤΗ ΤΙΜΗ
ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΤΗ ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑ ΝΑ ΑΠΟΝΕΜΟΥΝ:

ΝΑ ΤΟΝ ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΟΥΝ ΕΠΙΤΙΜΟ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ
ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΚΑΙ ΝΑ ΑΝΑΓΡΑΦΟΥΝ ΤΟ ΨΗΦΙΣΜΑ ΑΥΤΟ ΣΕ ΜΕΜΒΡΑΝΗ
ΓΙΑ ΝΑ ΤΟ ΑΝΑΓΝΩΣΕΙ Ο ΚΟΣΜΗΤΟΡΑΣ ΚΑΙ ΝΑ ΤΟΥ ΤΟ ΕΠΙΔΩΣΕΙ
Ο ΠΡΥΤΑΝΗΣ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΤΕΛΕΤΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗ ΤΟΥ

ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ
ΤΗ ΔΕΚΑΤΗ ΕΒΔΟΜΗ ΙΟΥΝΙΟΥ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ ΔΥΟ ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΔΕΚΑ

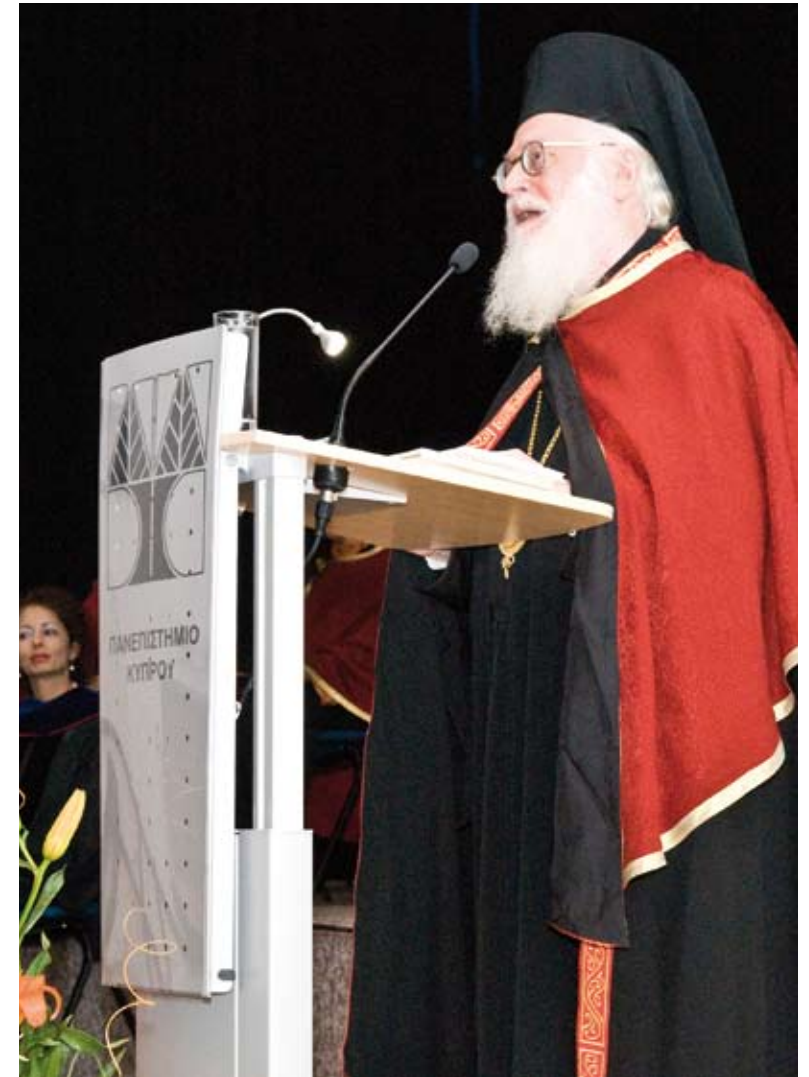
Σταύρος Α. Ζένιος
Ο ΠΡΥΤΑΝΗΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΣΤΑΥΡΟΣ Α. ΖΕΝΙΟΣ

Αθανάσιος Γαγάτσης
Ο ΚΟΣΜΗΤΟΡΑΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΓΑΓΑΤΣΗΣ

Η ειδική δημόσια συνεδρία θα λήξει με την ομιλία που θα παραθέσει, στο πλαίσιο της Έβδομης Ετήσιας Διάλεξης εις μνήμην Ντίνου Λεβέντη, ο Μακαριότατος Αρχιεπίσκοπος Τιράνων, Δυρραχίου και Πάσης Αλβανίας κ.κ. Αναστάσιος, Επίτιμος πλέον Διδάκτορας της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών και Επιστημών της Αγωγής, με θέμα, *Τρομοκρατικές ενέργειες και θρησκευτική συνείδηση*.

Ο Μακαριότατος Αρχιεπίσκοπος Τιράνων, Δυρραχίου και πάσης Αλβανίας κ.κ. Αναστάσιος.

Παρουσίαση του έργου και της
προσωπικότητας του ομιλητή
από τον Αναπληρωτή Καθηγητή
του Τμήματος Επιστημών της Αγωγής
Σταύρο Σ. Φωτίου

Ομιλητής στην αποψινή έβδομη ετήσια διάλεξη εις μνήμη Ντίνου Λεβέντη - αυτού του μεγάλου άρχοντα του τόπου μας - είναι ο Μακαριότατος Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας Αναστάσιος, ένα κορυφαίο ανάστημα της Εκκλησίας, της κοινωνίας, της παιδείας. Η σύντομη παρουσίαση του προσώπου και τού έργου του γίνεται με το σεβασμό και την αγάπη ενός μαθητή, τού οποίου ο δάσκαλος λάμπρυνε τη ζωή.

Ο Αρχιεπίσκοπος Τιράνων, Δυρραχίου και πάσης Αλβανίας κ.κ. Αναστάσιος γεννήθηκε στον Πειραιά το 1929. Στη ζωή και το έργο του συνυπάρχουν αρμονικά η ιερατική διακονία, η επιστημονική μαθητεία και η κοινωνική μαρτυρία.

Η ιερατική διακονία του άρχισε το 1960 με τη χειροτονία του σε διάκονο. Το 1964 χειροτονήθηκε Αρχιμανδρίτης και το 1972, εκτιμώντας τα εξαιρετά του προσόντα, η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος τον εξέλεξε Επίσκοπο Ανδρούσης. Το 1992, ως επιστέγασμα της μαρτυρίας του, η Αγία και Ιερά Σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου τον εξέλεξε Αρχιεπίσκοπο Τιράνων, Δυρραχίου και πάσης Αλβανίας.

Για τον Αρχιεπίσκοπο Αναστάσιο όλες οι βαθμίδες της ιεροσύνης είναι βαθμίδες διακονίας για την ενότητα των πάντων εν Θεώ. Έτσι, γέννησε στις καρδιές των ανθρώπων την πίστη για ένα καλύτερο κόσμο, την ελπίδα για πληρότητα ζωής,

την αγάπη για τη δημιουργία. Ως ιεραπόστολος στην Αφρική, μεταξύ πολλών άλλων, ανήγειρε ναούς, σχολεία, φιλανθρωπικά ιδρύματα, θεράπευσε βιοτικές και υπαρξιακές ανάγκες. Ως Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας χειροτόνησε 145 κληρικούς, συγκρότησε 400 ενορίες, έκτισε 150 νέους ναούς, ίδρυσε 50 κέντρα νεότητας. Ανέπτυξε πρωτοποριακά προγράμματα στους τομείς της εκπαίδευσης, της υγείας, της κοινωνικής πρόνοιας, της αγροτικής ανάπτυξης, της οικολογίας. Ίδρυσε στα Τίρανα Διαγνωστικό Ιατρικό Κέντρο και τρία πολυιατρεία σε άλλες πόλεις, όπως, επίσης, και το πρώτο στην Αλβανία Ινστιτούτο Επαγγελματικής Κατάρτισης. Κατά τον πόλεμο στην πρώην Γιουγκοσλαβία οργάνωσε ευρύτατο ανθρωπιστικό πρόγραμμα, το οποίο βοήθησε 33 χιλιάδες πρόσφυγες. Προπάντων επέμενε στην ανάγκη ειρήνευσης και συνεργασίας στην περιοχή. Ο Αρχιεπίσκοπος Αναστάσιος προσέφερε υλική και πνευματική αρωγή σε κάθε εμπερίστατο άνθρωπο, ανεξάρτητα από χρώμα, φυλή, θρησκεία, έθνος, χαρακτηριστικά.

Ως αναγνώριση της ιερατικής του διακονίας ο Μακαριότατος παρασημοφορήθηκε από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας, το Πατριαρχείο Ιεροσολύμων, το Πατριαρχείο Ρωσίας και την Εκκλησία Κύπρου.

Η δεύτερη διάσταση της ζωής και του έργου του Αρχιεπισκόπου Αλβανίας είναι η επιστημονική μαθητεία. Ξεκίνησε με σπουδές Θεολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Συνέχισε με μεταπτυχιακές σπουδές στη Θρησκευολογία, την Εθνολογία, την Ιεραποστολική και την Αφρικανολογία στα Πανεπιστήμια Αμβούργου και Μαρβούργου στη Γερμανία. Επιστρέφοντας στην Ελλάδα ολοκλήρωσε με διδακτορικές σπουδές στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Σε όλες τις περιπτώσεις άριστευσε. Στη συνέχεια δίδαξε στο Πανεπιστήμιο του Μαρβούργου και από το 1972 μέχρι το 1997, οπότε αφυπηρέτησε και ανεκηρύχθη σε Ομότιμο Καθηγητή, δίδαξε στη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών ως Καθηγήτης της Ιστορίας των Θρησκευμάτων. Διετέλεσε Κοσμήτορας της Σχολής και μέλος της Συγκλήτου του Πανεπιστημίου Αθηνών. Στη διάρκεια της δικτατορίας υπεστήριξε ενεργά τους φοιτητές της Νομικής κατά τα γνωστά γεγονότα εναντίον της χούντας. Μετά την πτώση της χούντας η πανεπιστημιακή κοινότητα τον εξέλεξε Πρόεδρο της «Επιτροπής Συμπαράστασεως Κυπριακού Αγώνος».

Ως πανεπιστημιακός δάσκαλος μελέτησε τα μεγάλα θρησκευόμενα και ταξίδεψε σε δεκάδες χώρες για την πληρέστερη ερμηνεία τους. Σπούδασε και ομιλεί αγγλικά, γαλλικά, γερμανικά και λατινικά. Γνωρίζει, επίσης, ισπανικά, ιταλικά, ρωσικά, αλβανικά και σουαχίλι. Έγραψε 20 βιβλία και

δημοσίευσε 240 άρθρα στα πιο έγκυρα διεθνή περιοδικά. Κείμενά του μεταφράστηκαν σε 11 γλώσσες, οι δε παραπομπές στο έργο του ανέρχονται σε χιλιάδες. Ως αναγνώριση της επιστημονικής του μαθητείας εξελέγη Επίτιμο Μέλος της Ακαδημίας Αθηνών και Επίτιμο Μέλος της Ακαδημίας Μόσχας. Ανεκηρύχθη Επίτιμος Διδάκτωρ από διάφορα Τμήματα των Πανεπιστημίων Αθηνών, Πειραιώς, Θεσσαλονίκης, Πατρών, Ιωαννίνων, Κρήτης, Θράκης, Ιονίου, Θεσσαλίας και Κορυτσάς. Είναι, επίσης, Επίτιμος Διδάκτωρ της Θεολογικής Σχολής «Τίμιος Σταυρός» Βοστώνης, της Θεολογικής Σχολής «Άγιος Βλαδίμηρος» Νέας Υόρκης, του Πανεπιστημίου Βουκουρεστίου, του Πανεπιστημίου Κραϊκόβα και του Πανεπιστημίου Βοστώνης.

Η τρίτη διάσταση της ζωής και του έργου του Αρχιεπισκόπου Αναστασίου είναι η μετοχή του στο παγκόσμιο γίνεσθαι. Έλαβε μέρος ως εξέχων ομιλητής σε δεκάδες διεθνή συνέδρια. Διετέλεσε μέλος μεγάλων διεθνών οργανισμών, όπως του Διεθνούς Οργανισμού Ορθοδόξου Νεολαίας «Σύνδεσμος» και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Θρησκευτικών Ηγετών. Υπήρξε πρόεδρος του Παγκοσμίου Συμβουλίου Εκκλησιών, του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Εκκλησιών, Επίτιμος Πρόεδρος της Παγκόσμιας Διάσκεψης των Θρησκειών για την Ειρήνη. Επίσης, της Ευρωπαϊκής Λέσχης Υγείας, του Παγκόσμιου Οικονομικού Βήματος Νταβός.

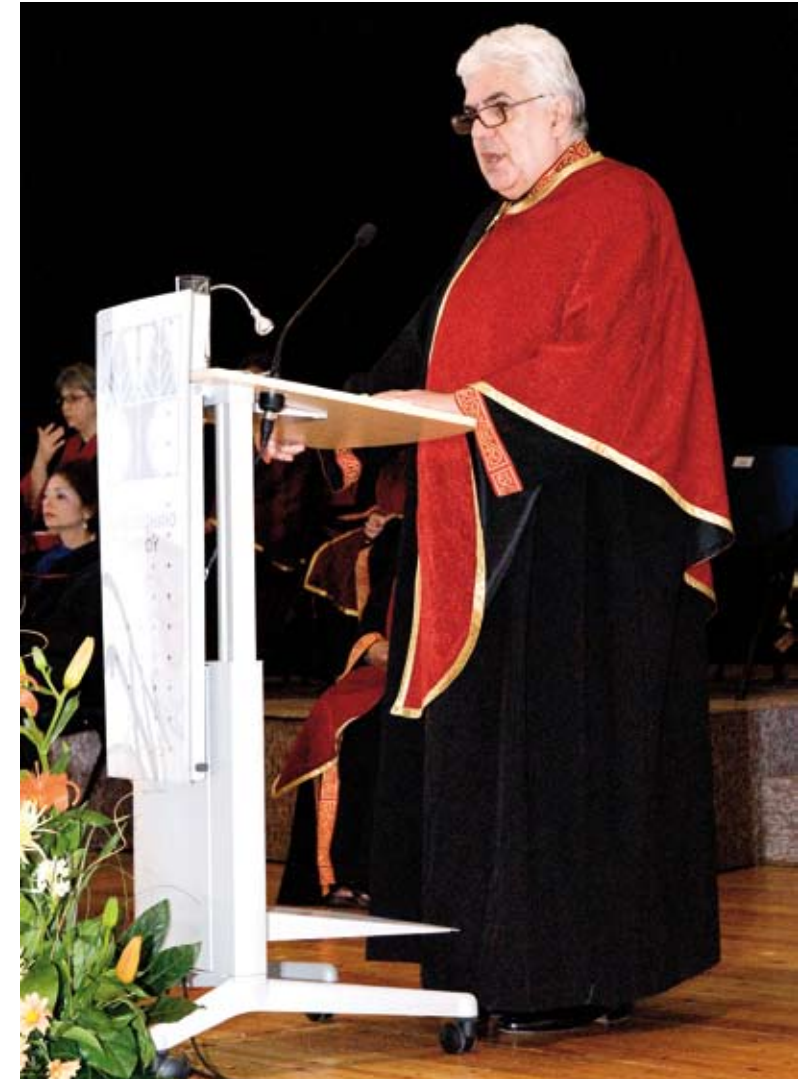
Ως αναγνώριση της κοινωνικής του μαρτυρίας τιμήθηκε με το χρυσό μετάλλιο των πόλεων Αθηνών, Πειραιώς, Θεσσαλονίκης και Λαμίας. Επιπλέον, τιμήθηκε με το Αργυρό Μέταλλο της Ακαδημίας Αθηνών, το Μεγαλόσταυρο του Τάγματος Τιμής της Ελληνικής Δημοκρατίας, το Βραβείο «Έργου Ζωής» του Συμβουλίου Αποδήμου Ελληνισμού. Έλαβε, επίσης, το Βραβείο «Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων Αθιναγόρας» στη Νέα Υόρκη, το Βραβείο Ανθρωπότητας του Ευρωπαϊκού Ιδρύματος Φραβούργου, το Βραβείο «Ίδου ο άνθρωπος» της Δημοκρατίας της Πολωνίας, το Βραβείο για την Ενότητα των Ορθοδόξων Εθνών της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Ακόμη, τιμήθηκε με το παράσημο «Γιαροσλάβ του Σοφού» της Ουκρανίας, ενώ ο Πρόεδρος της Ρουμανίας τον παρασημοφόρησε με το ανώτατο παράσημο της χώρας, πρόσφατα δε ο Πρόεδρος της Αλβανίας με το παράσημο Σκεντέρμπεη. Το 2000 προτάθηκε ως υποψήφιος για το βραβείο Νόμπελ ειρήνης.

Μακαριότατοι, Κύριοι Πρόεδροι, εκλεκτοί προσκεκλημένοι.

Άξιος διάκονος της Ορθόδοξης Εκκλησίας, διακεκριμένος ακαδημαϊκός δάσκαλος, επιφανής οικουμενικός συνομιλητής, ο Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας Αναστάσιος συνεισφέρει στον παγκόσμιο διάλογο για την αλληλοκατανόηση και την αλληλεγγύη ανθρώπων και λαών. Γι' αυτό και καταθέτει στην κοινωνία μία συγκεκριμένη πρόταση ζωής: την αρμονική

σχέση του ανθρώπου με τον Θεό και, κατ' επέκταση, με τον εαυτό του, το συνάνθρωπό του και τη φύση. Ενώπιον της ελευθερίας των ανθρώπων κομίζει, όπως από το 1975 όρισε σε σχετικό πόνημά του, το όραμα μιας «παγκόσμιας κοινότητας». Αρχέτυπο αυτής της κοινότητας είναι η Αγία Τριάδα, όπως αυτή φανερώνεται στον Χριστό. Ο Θεός είναι κοινωνία τριών προσώπων που ελευθέρως αγαπώνται. Το εγώ, το εσύ, ο άλλος συγκατοικούν στο εμείς. Ο ένας με τον άλλο, διά του άλλου, για τον άλλο. Μέσα στην κοινωνία αυτή συνυπάρχουν αρμονικά η διαφορά και η ενότητα. Διαφορά: κάθε πρόσωπο είναι μοναδικό και αναντικατάστατο, εντελώς απαρομοίαστο. Ενότητα: κάθε πρόσωπο μοιράζεται τα πάντα, ο άλλος αποτελεί την ιδρυτική πράξη της ζωής. «Υπαρξη σημαίνει συνύπαρξη, άνθρωπος σημαίνει συνάνθρωπος, λόγος σημαίνει διάλογος»: ιδού ποιες είναι οι ερμηνευτικές εξισώσεις της θεολογίας. Συνεπώς τα όντα και τα πράγματα, οι άνθρωποι και οι λαοί, τα έθνη και οι πολιτισμοί, μπορούν να συνυπάρξουν αρμονικά μέσα στη μεγάλη κοσμική λειτουργία που λέγεται ζωή.

Η πρόταση ζωής, που καταθέτει και υπηρετεί ο Άγιος Αλβανίας, αποτελεί τη σκοποθεσία της θρησκευτικής αγωγής. Ως συνέπειες της θεογνωσίας, η αγωγή αυτή προάγει την αυτογνωσία, την κοινωνικότητα και την οικολογική ευαισθησία.

Ο Αναπληρωτής Καθηγητής του Τμήματος Επιστημών της Αγωγής Σταύρος Σ. Φωτίου.

Έτσι, η θρησκευτική αγωγή αποβλέπει, κατ' αρχή, στην ενότητα του ανθρώπου με τον εαυτό του. Τούτο σημαίνει ότι ολόκληρος ο ψυχοσωματικός του δυναμισμός βρίσκεται σε σύμπνοια και συμπόρευση. Ο άνθρωπος είναι «σωματικός ως το πνεύμα και πνευματικός ως το σώμα». Γι' αυτό και καλλιεργείται ισότιμα η λογική και η βούληση, η φαντασία και το συναίσθημα, οι αισθήσεις και τα αισθητήρια. Για τη θρησκευτική αγωγή όλα καλούνται να συ-σκέπτονται και να συμ-βούλονται, να συν-αισθάνονται και να συν-εργάζονται στην πορεία του ανθρώπου για τελείωση.

Στη σχέση τώρα με το συνάνθρωπο η θρησκευτική αγωγή γνωρίζει ότι «αν το πρόβλημα του δικού μου ψωμιού είναι πρόβλημα υλικό, το πρόβλημα για το ψωμί του διπλανού μου είναι πρόβλημα πνευματικό». Γι' αυτό όλοι και όλα οφείλουν να υπηρετούν συγκεκριμένες ανάγκες συγκεκριμένων ανθρώπων, εδώ και τώρα, πάντα και παντού. Ο Αρχιεπίσκοπος προβάλλει μια κοινωνία στην οποία οι άνθρωποι «νιώθουν νεκροί όταν δεν πεθαίνουν για τους άλλους», όπου το σχολείο και το κράτος δεν είναι απλοί συμβατικοί θεσμοί αλλά εκφράζουν τη διανθρώπινη μέθεξη, φανερώνουν τη μετάβαση από τον εγωισμό και την αγέλη στην πολιτική και τον πολιτισμό.

Επιπλέον, στην αρμονική ενότητα την οποία ο άνθρωπος καλείται να βιώσει, περιλαμβάνεται και το περιβάλλον. Για τη θρησκευτική αγωγή η φύση είναι ο μέγας οίκος του ανθρώπου μέσα στον οποίο φιλοξενείται η ζωή. Τούτο σημαίνει μια άλλη επιλογή: ο άνθρωπος να καθορίζει το σύστημα και όχι το σύστημα τον άνθρωπο. Η ανάγκη να καθορίζει την παραγωγή και όχι η παραγωγή την ανάγκη. Όχι η ποσότητα αλλά η ποιότητα να κατευθύνει τη ζωή.

Ερίτιμη Κυρία Λεβέντη, Κύριε Πρόεδρε του Ιδρύματος Λεβέντη, εκλεκτοί προσκεκλημένοι.

Αρμονική ενότητα του ανθρώπου με τον Θεό και, κατ' επέκταση, με τον εαυτό του, το συνάνθρωπό του και τη φύση είναι το περιεχόμενο της θρησκευτικής αγωγής, σύμφωνα με τον Άγιο Αλβανίας. Τι γίνεται όμως με τη συνάντηση συλλογικών ταυτοτήτων; Πώς θα αποτραπεί ο σεκταρισμός και ο συγκρητισμός, ο πολιτισμικός ιμπεριαλισμός και η πνευματική αποικιοκρατία; Ο Αρχιεπίσκοπος θυμίζει και πάλι το συναμφότερο διαφοράς και ενότητας, βοηθώντας έτσι τους ανθρώπους να διέλθουν αλώβητοι τις διάφορες συμπληγάδες που τους απειλούν. Ο Μακαριότατος στο έργο του αναφέρεται σε πολλές τέτοιες συμπληγάδες αλλά, λόγω χρόνου, θα ιχνογραφήσω μόνο μία.

Στη συνάντηση και κοινωνία των εθνών ελλοχεύουν δύο κίνδυνοι: ο εθνικισμός και ο διεθνικισμός. Η θρησκευτική αγωγή υπερβαίνει τις συμπληγάδες αυτές διότι γι' αυτήν εθνικό και οικουμενικό περιχωρούνται στην αλήθεια. Κατά συνέπεια πατρίδα είναι ο έρωσ για την ελευθερία - τοπική και παγκόσμια - το πάθος για τη δικαιοσύνη - τοπική και παγκόσμια. Έτσι, πέραν της αυτοθυσίας σε καιρό πολέμου, πατριώτης είναι ο δαπανώμενος δάσκαλος, ο ακέραιος λειτουργός, ο γρηγορών ιατρός. Πατριώτης είναι όποιος οξύνει την ευαισθησία και την κριτική μας σκέψη, όποιος εκφέρει λόγο ελευθεροποιοί, ήθος ρήξης και σύγκρουσης με ο,τιδήποτε εξαθλιώνει τη ζωή.

Ως εκ τούτου πατρίδα δεν σημαίνει επαρχιωτισμός και οικουμενή δεν σημαίνει ισοπέδωση. Κάθε έθνος και λαός ζει με το δικό του τρόπο την αλήθεια, χωρίς να χαρακώνεται στο εγώ του και να εκλαμβάνει το διαφορετικό ως εξ ορισμού αλλότριο και εχθρικό. Απεναντίας, καλείται να συμμετέχει ισότιμα στο παγκόσμιο γίνεσθαι, ώστε να προσλαμβάνει και να αξιοποιεί ο,τιδήποτε αυθεντικό. Η υπέρβαση κάθε ξενοφοβίας και μισαλλοδοξίας, η επίδειξη αλληλεγγύης και αλληλοσεβασμού, είναι θεμελιακά γνωρίσματα της θρησκευτικής αγωγής.

Αλλά η θρησκευτική αγωγή δεν εξαντλείται στην αρμονική κοινωνική συνύπαρξη. Γιατί ας υποθέσουμε ότι οι άνθρωποι επιτυγχάνουν τη συμβίωσή τους όπως την περιγράψαμε πιο πάνω. Υπάρχει όμως ο θάνατος, ο χωρισμός από πρόσωπα που η αγάπη μας έκανε αναντικατάστατα. Αν δεν υπάρχει αθανασία, νέα δηλαδή συνάντηση μαζί τους, τότε ο άνθρωπος είναι ένα τραγικό ον σε ένα μάταιο κόσμο. Εδώ η θρησκευτική αγωγή και ο Αρχιεπίσκοπος ευαγγελίζονται το μέγιστο: την ανάσταση, την αγάπη που υπερβαίνει το εφήμερο και το παροδικό. Στην έσχατη κοινωνία με τον Θεό, σε μια μεταμορφωμένη κτίση, οι άνθρωποι θα βιώνουν μια καινούργια διάσταση ζωής, στην οποία κάθε δάκρυ που χύθηκε για αγάπη θα πάρει την εκδίκησή του.

Εκλεκτή ομήγουρη.

Ίδιον της θρησκευτικής αγωγής είναι να ενσπείρει ανησυχίες, να υποκινήσει εσωτερικές συγκρούσεις, εξωτερικές μεταβολές. Να αφυπνίσει τον άνθρωπο από την υπαρξιακή απάθεια, την πνευματική ύπνωση, και να τον εγείρει σε ποιητή, στοχαστή και προφήτη που αγωνίζεται για τη δημιουργία μιας παγκόσμιας αδελφικής κοινότητας.

Την αγωγή αυτή υπηρέτησε επάξια ο Αρχιεπίσκοπος Αναστάσιος. Με έμπρακτο λόγο και έλλογη πράξη κατέθεσε το όραμα της αγωγής αυτής ενώπιον της ελευθερίας των ανθρώπων.

Το Τμήμα Επιστημών της Αγωγής, της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών και Επιστημών της Αγωγής του Πανεπιστημίου Κύπρου, εκφράζοντας την εκτίμησή του στο πρόσωπο και το έργο του, αναγνωρίζοντας την τεράστια συμβολή του στην παιδεία των ανθρώπων, τον τιμά σήμερα ανακηρύσσοντάς τον Επίτιμο Διδάκτορα στη Θρησκευτική Αγωγή. Διερμηνεύοντας τα αισθήματα όλων των συναδέλφων μου, σάς εύχομαι Μακαριότατε κάθε καλό από τον Θεό. Γνωρίζουμε ότι στους πεζούς καιρούς μας κάθε αγωγή για μεταμόρφωση της ζωής ίσως να φαντάζει ουτοπία. Γνωρίζουμε, όμως, ότι είναι οι ουτοπίες που άγουν στις επαναστάσεις του πνεύματος, τις μόνες ικανές να αλλάξουν την ιστορία. Και επιτέλους· «αν δεν μπορούμε να μεταμορφώσουμε τον κόσμο σε παράδεισο, ας αγωνιστούμε τουλάχιστο να μην μετατραπεί σε κόλαση».

Στη συνέχεια ακολουθεί μια σύντομη ταινία, η οποία παρουσιάζει στιγμές από την ιεραποστολική πορεία του Αρχιεπισκόπου Αναστασίου.

Από δεξιά: Ο Μακαριότατος Αρχιεπίσκοπος Κύπρου κ.κ. Χρυσόστομος Β', ο Πρόεδρος του Συμβουλίου του Πανεπιστημίου κ. Χάρης Χαραλάμπους, ο Αντιπρύτανης Ακαδημαϊκών Υποθέσεων Καθηγητής Κωνσταντίνος Χριστοφίδης και ο Μακαριότατος Αρχιεπίσκοπος Τιράνων.

Ομιλία από τον Αρχιεπίσκοπο Τιράνων,
Δυρραχίου και πάσης Αλβανίας κ.κ. Αναστάσιο,
με θέμα *Τρομοκρατικές ενέργειες
και θρησκευτική συνείδηση*

17 Ιουνίου 2010

Μακαριώτατε Αρχιεπίσκοπε Νέας Ίουστινιανής και Πάσης Κύπρου, προσφιλέστατε ἐν Κυρίῳ Ἀδελφέ, Κύριε Χρυσόστομε, Ἐξοχώτατε Κύριε Ἐπίτιμε Πρόεδρε τῆς ΕΔΕΚ, Ἐξοχώτατε Κύριε πρώην Πρόεδρε τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας, Σεβασμιώτατοι, Θεοφιλέστατοι, Αἰδεσιμώτατοι, Ἐξοχώτατε Κύριε Πρέσβη τῆς Ἑλλάδος Ἀξιότιμοι Κύριοι Ἐκπρόσωποι τῶν κοινοβουλευτικῶν Κομμάτων, Ἀξιότιμοι Κύριοι Βουλευτές, Κύριε Ἀρχηγέ τῆς Ἐθνικῆς Φρουρᾶς, Κυρία καί Κύριοι πρώην Ὑπουργοί, Ἐλλογιμώτατοι Κύριε Πρύτανη καί Κύριοι Ἀντιπρυτάνεις τοῦ Πανεπιστημίου Κύπρου, Κύριε Πρόεδρε τοῦ Συμβουλίου τοῦ Πανεπιστημίου Κύπρου, Κύριε Κοσμήτορα καί μέλη τῆς Σχολῆς Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν καί Ἐπιστημῶν τῆς Ἀγωγῆς, Ἐκλεκτά μέλη τῆς οἰκογενείας Λεβέντη, Προσφιλεῖς προσκεκλημένοι, Προσφιλεῖς φοιτήτριες καί φοιτητές.

Πολύπτυχη εὐχαριστία ἀναβλύζει ἀπό τά βάθη τῆς καρδιάς μου καθώς βρίσκομαι στό βῆμα αὐτό. Ὀλόψυχα εὐχαριστῶ τόν διαπρεπή Καθηγητή καί Πρύτανη κ. Σταῦρο Ζένιο, τόν ἔγκριτο Καθηγητή καί Κοσμήτορα κ. Ἀθανάσιο Γαγάτση καί τούς διακεκριμένους Καθηγητές τῆς Σχολῆς Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν καί Ἐπιστημῶν Ἀγωγῆς καί γενικά τό διδακτικό καί ἐρευνητικό προσωπικό, γιά τήν εὐμενῆ κρίση καί τήν ὁμόφωνη ἀπόφασή τους νά μέ ἀναγορεύσουν Ἐπίτιμο Διδάκτορα τοῦ Πανεπιστημίου Κύπρου. Ἰδιαίτερες εὐχαριστίες ὀφείλω στόν προσφιλή Καθηγητή καί ἐξαίρετο παλαιό μου φοιτητή κ. Σταῦρο Φωτίου

γιά ὅσα ἐπαινετικά ἀνέφερε ὡς πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ μου πορεία.

Εὐχαριστῶ ἐπίσης θερμῶς γιὰ τὴν ἐξαιρετικὴ τιμὴ νὰ εἶμαι ὁ κύριος ὁμιλητὴς στὴν ἑβδόμη Ἐτήσια Διάλεξη εἰς μνήμην Ντίνου Λεβέντη, τοῦ ἐκλεκτοῦ αὐτοῦ τέκνου τῆς Κύπρου, πού ἐλάμπρυνε μέ τὴ φωτισμένη μορφή καὶ τὸ πολὺπλευρο ἔργο του τὴ ζωὴ καὶ τὴν πολιτιστικὴ παράδοση τῆς προσφιλοῦς Μεγαλονήσου.

Τέλος, εὐχαριστῶ θερμὰ ὅλους ἐσᾶς πού παρευρίσκεσθε στὴν αἴθουσα αὐτή, γιὰ τὰ φιλόφρονα αἰσθήματά σας. Ὅπως εἶναι γνωστό, οἱ δημόσιοι ἔπαινοι χρησιμοποιοῦν ἐκ παραδόσεως ζωηρότερα χρώματα γιὰ νὰ τονίσουν τὴν πραγματικότητα. Ἡ μέχρι τοῦδε προσπάθειά μου ὑπῆρξε ἀπλῶς μιὰ λιτὴ ἔκφραση εὐγνωμοσύνης γιὰ ὅσα ὁ Θεὸς μοῦ ἔχει χαρίσει. “Ὅτι ἐξ αὐτοῦ καὶ δι’ αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτόν τὰ πάντα. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας” (Ρωμ. 11:16).

Ἀπὸ τὴν πλευρά μου, παρακολουθῶ καὶ ἐγώ, μέ χαρὰ καὶ θαυμασμό, τὴ δημιουργικὴ ἐξέλιξη τοῦ Πανεπιστημίου Κύπρου. Εἰλικρινὰ ΣΥΓ-ΧΑΙΡΩ καὶ ὀλοψύχως εὐχομαι νὰ διακρίνεται πάντοτε γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ ἐπίδοση, τὴν ὑψηλὴ ἐκπαιδευτικὴ προσφορά καὶ νὰ συγκαταλέγεται στὴν πρωτοπορεία τῶν Ἀνωτάτων Ἰδρυμάτων τῆς Εὐρώπης.

Ἀπὸ ἀριστερὰ πρὸς τὰ δεξιὰ διακρίνονται ὁ κ. Βάσος Λυσσαρίδης, ἡ κ. Φωτεινὴ Παπαδοπούλου, ὁ κ. Τάσος Λεβέντης καὶ ἡ κ. Μέμα Λεβέντη.

Τρομοκρατικές ενέργειες και θρησκευτική συνείδηση

«Δέν θά αναφερθῶ μέ λεπτομέρειες σέ αὐτά πού ὄνειρεύομαι, ὅμως κατά βάση τό ὄνειρό μου εἶναι ὁ ἱερός πόλεμος». Μέ αὐτά τά λόγια ἐξήγησε τή φιλοδοξία του νά γίνει “μάρτυρας τοῦ Ἰσλάμ” ὁ νεαρός νιγηριανός φοιτητής, Ὁμάρ Φαρούκ Ἄμπντούλμουταλάμπα, ὁ ὁποῖος ἐπεχείρησε νά ἀνατινάξει ἀεροπλάνο τῆς ἀμερικανικῆς Ἐταιρείας Northwest. Καί συμπλήρωσε: «Φαντάζομαι τούς μουσουλμάνους νά νικοῦν, νά κυριαρχοῦν στόν κόσμο καί νά ἐγκαθιδρύουν τή μεγαλύτερη αὐτοκρατορία ὅλων τῶν ἐποχῶν». Εὐτυχῶς, ἡ ἐγρήγορη τῶν συνεπιβατῶν του καί τοῦ πληρώματος ματαίωσε τά σχέδιά του.¹ Ἡ ἐφημερίδα New York Times, ἐπικαλούμενη δήλωση συγγενοῦς τοῦ ἀφρικανοῦ νεαροῦ τρομοκράτη, γράφει ὅτι ὁ τελευταῖος ἔστειλε στό κινητό τηλέφωνο τοῦ πατέρα του μήνυμα μέ τό ὅποιο ἐνημέρωνε τήν οἰκογένειά του ὅτι εἶχε ἀνακαλύψει “μιά νέα θρησκεία, αὐτή τοῦ πραγματικοῦ Ἰσλάμ”.²

¹ *Τό Βῆμα τῆς Κυριακῆς*, 31.12.2009.

² Thomas Freedman, *New York Times*, *Ἡ Καθημερινή*, 8.1.2010.

Μετά τήν ἀποτυχημένη τρομοκρατική αὐτή ἀπόπειρα τά Χριστούγεννα 2009 στήν περιοχή τῶν ΗΠΑ, εἶδαμε μιᾶ ἄλλη, παραμονές τοῦ Πάσχα 2010 στή Ρωσία, μέ τραγικά ἀποτελέσματα. Τή Μεγάλη Δευτέρα (29.3.2010), δύο νεαρές κοπέλλες αὐτή τή φορά, σκόρπισαν τό θάνατο στόν ὑπόγειο σιδηρόδρομο τῆς Μόσχας. Δέν ἄφησαν κάποιο σημεῖωμα γιά τά κίνητρά τους. Ὅμως τήν εὐθύνη γιά τή σφαγή μέ τούς 39 νεκρούς ἀνέλαβε μετά ἀπό λίγο ὁ Ντόκου Οὐμάρωφ, ὁ αὐτοαποκαλούμενος “Ἐμίρης τοῦ Καυκάσου”, ὁ ὁποῖος ὀλοκλήρωσε τή στροφή τοῦ τσετσενικοῦ ἀντάρτικου ἀπό τόν ἐθνικισμό στόν πανισλαμισμό.³ Σέ βιντεοσκοπημένο μήνυμα, πού ἀναρτήθηκε τή Μεγάλη Πέμπτη στήν ἴστοσελίδα του, ἐξαπέλυε νέες ἀπειλές κατά τῶν Ρώσων διακηρύσσοντας ὅτι οἱ ἐπιχειρήσεις θά ἐπεκταθοῦν καί, “μέ τή βοήθεια τοῦ Ἄλλάχ”, θά στεφθοῦν μέ ἐπιτυχία.

Ἡ πρώτη δεκαετία τοῦ 21ου αἰῶνος εἶναι γεμάτη ἀπό εἰδήσεις γιά τρομοκρατικά κτυπήματα σέ διάφορα σημεία τοῦ κόσμου, ἄλλα ἀποτυχημένα, ἄλλα μέ τραγικά ἀποτελέσματα. Ἐντυπωσιακή εἶναι καί ἡ ἐμβέλεια τῶν τρομοκρατικῶν ἐνεργειῶν. Τό πασίγνωστο κτύπημα στοῦς δύο Πύργους τῆς Ν. Ὑόρκης στίς 11 Σεπτεμβρίου 2001, ἀκολούθησαν ἄλλα, τό 2002 στό Μπαλί τῆς Ἰνδονησίας, τό 2003 στήν Κωνσταντινούπολη, τό 2004 στή Μαδρίτη, τό 2005 στό Λονδίνο, τό 2008 στή Βομβάη.

³ *Ἡ Καθημερινή*, 31.3.2010, 3-4.4.2010, 11.4.2010.

καί αναρίθμητα στό Ἰράκ, καί σέ πολλά ἀκόμη μέρη. Πρόκειται γιά ἕναν “ἀσύμμετρο πόλεμο” πού ἔχει αἰφνιδιάσει τήν παραδοσιακή στρατηγική.

Στήν παγκόσμια εἰδησεογραφία ἡ τρομοκρατία ἔχει γίνει μόνιμο θέμα, μέ λεπτομέρειες πού ἐκπλήσσουν καί τήν πύτολμηρή φαντασία. Ἐρευνώντας τό διαδίκτυο γιά νά ἐνημερωθῶ στή σύγχρονη βιβλιογραφία, τρομοκρατήθηκα κι ἐγώ, ὅταν εἶδα ὅτι σύμφωνα μέ τό Google ἔχουν δημοσιευθεῖ 141.000 βιβλία γιά τό ζήτημα “τρομοκρατία καί θρησκεία”. Ἐνῶ οἱ ἀναφορές στό θέμα αὐτό στίς διάφορες ἰστοσελίδες ἀνέρχονται περίπου σέ 14.400.000!

Α΄: Τρομοκρατία μέ θρησκευτική ἔμπνευση

Τό φαινόμενο τρομοκρατικῶν πράξεων δέν εἶναι κάτι νέο. Ἡ ἱστορία τῶν τελευταίων ἑκατό χρόνων εἶναι γεμάτη ἀπό περιπτώσεις ὅπου ἐπιδιώχθηκε ἡ πρόκληση τρόμου μέ τελικό στόχο διαφόρους πολιτικούς, ἔθνικούς ἀπελευθερωτικούς ἢ ἄλλους ἰδεολογικούς σκοπούς (γεγονότα στήν Τσαρική Ρωσία, ἀργότερα στή Γερμανία, στήν Ἰταλία, στήν Ἰρλανδία, στήν Παλαιστίνη, στό Ἰσραήλ κ.ά.).⁴

4 Ch. Townshend, *Terrorism: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford 2002. Οἱ Η.Π.Α., πού πρωτοστατοῦν στόν πόλεμο ἐναντίον τῆς τρομοκρατίας, ὀρίζουν τήν τελευταία ὡς “ὑπολογισμένη χρήση βίας ἢ ἀπειλή βίας, πού προορίζεται νά ἐμφυσήσει φόβο, μέ σκοπό νά ἐξαναγκάσει ἢ νά τρομοκρατήσει τίς κοινωνίες”. Ἐνθ' ἄν. σ. 3. Πρβλ. Στ. Λυγερός, *Σταυροφόροι χωρίς σταυρό. Ἰσλαμική τρομοκρατία, Η.Π.Α. καί Νεοσθωμανισμός*, Λιβάνης, Αθήνα 2010, σ. 25-31. Ἐπιλεκτική Βιβλιογραφία βλ. στό τέλος τοῦ ἀρθρου.

Φαινόμενα θρησκευτικῆς βίας, ὑπῆρξαν ἤδη στό ἀπώτερο παρελθόν, ὅπως οἱ Ἑβραῖοι Ζηλωτές τόν 1ο αἰώνα, τό μουσουλμανικό Τάγμα τῶν Δολοφόνων στό 12ο καί 13ο αἰ., τό Τάγμα τῶν Στραγγαλιστῶν τῶν δημοσίων δρόμων στήν Ἰνδία, οἱ ὀνομαζόμενοι Θάγκι (Thuggee), στό 19ο αἰώνα. Στή μελέτη *Inside Terrorism*, ὁ Br. Hoffman ἐπισημαίνει ὅτι θρησκευτικές τρομοκρατικές ὀμάδες δέν εἶχαν ἐμφανισθεῖ πρῖν ἀπό τό 1980. Μέχρι τό 1994 ἐντούτοις, τό 1/3 (16 ἀπό 49 τῶν γνωστῶν τρομοκρατικῶν ὀμάδων) «θά μπορούσαν νά ταξινομηθοῦν ὡς θρησκευτικές καί ὡς πρὸς τόν χαρακτήρα ἢ καί τά κίνητρά τους». Καί αὐτή ἡ ἀναλογία ἄλλαξε πάλι τό ἐπόμενο ἔτος, γιά νά φθάσει σχεδόν στό ἥμισυ (26 ἀπό 56).⁵

Οἱ περιπτώσεις τρομοκρατίας μέ θρησκευτικές συναρτήσεις δέν περιορίζονται βέβαια στίς ἀκραῖες μουσουλμανικές ὀμάδες κατὰ δυτικῶν στόχων. Εἶναι ἐπίσης γνωστές οἱ συγκρούσεις Προτεστάντων καί Ρωμαιοκαθολικῶν στήν Ἰρλανδία οἱ συγκρούσεις Σουννιτῶν καί Σηιτῶν, ἀλλά καί Σηιτῶν κατὰ Σηιτῶν καί Σουννιτῶν κατὰ Σουννιτῶν στό Ἰράκ. Ἐπίσης καί σέ ἄλλα πολιτιστικά περιβάλλοντα ἐμφανίσθηκαν περιπτώσεις

5 Br. Hoffman, *Inside Terrorism*, Victor Gollancz, London 1998, ἔρευνα ἀπό τήν ὀπτική γωνία τῆς Rand Corporation. Ἡ θρησκευτική τρομοκρατία, κατὰ τόν Hoffman: «Πρῶτον, ἔχει ὑπερβατική καί ὄχι πολιτική λειτουργία: Διεξάγεται σέ ἄμεση ἀνταπόκριση πρὸς κάποια θρησκευτική ἀπαίτηση ἢ προσαγή. Δεύτερον, ἀντίθετα ἀπό τοὺς κοσμικοὺς τρομοκράτες, οἱ θρησκευτικοὶ τρομοκράτες ἐπιδιώκουν συχνά τόν ἀφανισμό εὐρέως προσδιορισμένων κατηγοριῶν ἐχθρῶν καί εἶναι ἀπτόητοι ἀπό τήν πολιτικά ἀντιπαραγωγική δυνατότητα τῆς γενικευμένης δολοφονίας. Τέλος, τό πύ σημαντικό, δέν προσπαθοῦν νά ἀπευθυνθοῦν σέ ὀποιαδήποτε ἄλλη ἀρμόδια ἀρχή, ἐκτός ἀπό τή δική τους”. Γενικότερα γιά τίς ἀκρότητες βίας στίς θρησκείες, βλ. M. Geoffroy et J.-G. Vaillancourt (dir), *La religion à l'extrême*, Mediaspaul, Montréal, Canada 2009. Εἰδικότερα γιά Ἰσλάμ, σ.169-218.

θρησκευτικής τρομοκρατίας. Ύπενθυμίζουμε τή διάχυση αερίου σαρίν στό Τόκυο τό 1995 από τήν παραθρησκευτική αίρεση Aum Shinrikyo (Υψίστη Άλήθεια).

Ἡ τρομοκρατία, πού δεσπόζει στίς μέρες μας στό διεθνές προσκήνιο καί απασχολεῖ ὄλο καί περισσότερο τήν κοινή γνώμη τῆς ὑψηλίου, ἔχει τρία χαρακτηριστικά. Πρῶτον, ἕναν ἀμεσότερο δεσμό μέ τό Ἰσλάμ, δεύτερον, τήν ἀπόφαση τῶν πρωταγωνιστῶν νά θυσιάσθουν ἄμεσα, ὄχι ἀπλῶς μέ τήν ἀποδοχή τοῦ κινδύνου, ἀλλά μέ μιά συνειδητή ἐπιλογή τοῦ θανάτου. Καί τρίτον, ἄριστη χρήση τῆς τεχνολογίας καί εὐρηματική ἐπιχειρησιακή τακτική.⁶

Ἀντιπροσωπευτικές τοῦ χαρακτήρα τῆς ἰσλαμικῆς τρομοκρατίας εἶναι οἱ διακηρύξεις καί συνεντεύξεις τοῦ γνωστότερου πρωταγωνιστή της στήν ἐποχή μας, τοῦ Ὄσάμα Μπίν Λάντεν. Ἰδιαίτερα τό κείμενο «Κήρυξη πολέμου ἐναντίον τῶν

⁶ M. Juergensmeyer, *Terror in the Mind of God. The Global Rise of Religious Violence*, University of California Press, Berkeley, London 2001. W. Laqueur, *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, Phoenix Press, London 2001. F. Burgat, *Face to Face with Political Islam*, I. B. Tauris, London, New York 2003. Δ. Α. Σωτηρόπουλος, Α. Χουλιάρας, Σ. Ρούσσος, Π. Σκλιάς, *Ο Τρίτος Κόσμος, πολιτική, κοινωνία, οικονομία, διεθνείς σχέσεις*, Παπαζήσης, Αθήνα 2005, ιδιαίτερα σ. 314-315. M. Desai, *Rethinking Islamism: The Ideology of the New Terror*, I. B. Tauris, London, New York 2007. Am. Blom, L. Bucaille and L. Martinez (eds), *The Enigma of Islamist Violence*, Hurst and Company, London 2007. Γιά τόν παγκόσμιο τζιχαντισμό, βλ. R. Hrair Dekmejian, *Islam in Revolution: Fundamentalism in the Arab World*, Syracuse University Press 1995. Ἑλλην.: *Επαναστατημένο Ἰσλάμ: Ο φονταμενταλισμός στον αραβικό κόσμο*, μετφρ. Αθ. Μπαλοπούλου, εκδ. Παπαζήση Αθήνα 2007, σ. 422-447. Γιά τήν ιδεολογία καί τήν ὀργάνωση τῶν Ταλιμπάν, βλ. Ant. Giustozzi, *Koran, Kalashnikov and Laptop: The Neo-Taliban insurgency in Afghanistan*, Hurst Co., London 2007. Γιά τίς ποικίλες ἀντιθέσεις στόν ἀραβικό κόσμο, βλ. L. Smith, *The Strong Horse: Power, Politics and the Clash of Arab Civilizations*, Doubleday, New York, London 2010. Γιά τήν ἰσλαμική τρομοκρατία βλ. ἔργα μνημονεύμενα καί στίς ἄλλες ὑποσημειώσεις.

Ἀμερικανῶν πού κατέχουν τή γῆ τῶν δύο ἱερῶν τόπων». Μήνυμα ἀπό τόν Osama bin Mohamet bin Laden στούς μουσουλμάνους ἀδελφούς του σέ ὄλο τόν κόσμο καί πιά εἰδικά σ' αὐτούς πού ζοῦν στήν Ἀραβική χερσόνησο (1996). Τό κείμενο αὐτό, τό ὁποῖο γράφηκε στό Ἀφγανιστάν στίς 23 Αὐγούστου τοῦ 1996, εἶναι ἕνα ἰδιότυπο μουσουλμανικό κήρυγμα, μέ πλῆθος ἀναφορές στό Κοράνιο καί στίς Χαντίθ, μέ ἀνάμειξη συγχρόνων οἰκονομικῶν καί πολιτικῶν προβλημάτων, μέ ρητορικές συγκινησιακές ἐξάρσεις πού ἀπευθύνονται στούς νέους καί καταλήγει σέ μακρόσυρτη προσευχή.

Ἐν τούτοις, ἡ θρησκευτική ρητορική τοῦ Μπίν Λάντεν δέν εἶναι πρωτότυπη. Περιέργως, μοιάζει πολύ μέ τή θρησκευτική ρητορεία τοῦ διάσημου πάπα Οὐρβανοῦ Β', ὁ ὁποῖος, στό κήρυγμά του στίς 27 Νοεμβρίου 1095 στόν Καθεδρικό Ναό τῆς πόλεως Κλερμόν τῆς Γαλλίας, παρότρυνε τούς χριστιανούς τῆς Δύσεως νά ξεκινήσουν γιά τήν πρώτη Σταυροφορία.

Ὅπως εἶχε κάνει ὁ Οὐρβανός Β' στίς ἀρχές τῆς δεύτερης χιλιετίας μ.Χ., ἔτσι καί στίς μέρες μας ὁ Μπίν Λάντεν βεβαιώνει τούς ὀπαδούς του γιά τίς ἀνταμοιβές στόν παράδεισο, οἱ ὁποῖες περιμένουν ὅσους χάνονται στή μάχη. Οἱ ἁμαρτίες τους θά συγχωρηθοῦν, ἡ γήινη ζωή τοῦ πόνου καί τῆς λύπης θά παραχωρήσει τή θέση στή χαρά τῆς αἰωνιότητος.

Παραθέτει μάλιστα ένα κείμενο τῶν Χαντίθ, στό ὁποῖο ὁ Ἀχμέντ καί ὁ Ἄτ Τιρμιθί ἀφηγοῦνται: «Ένας μάρτυρας δεν θα αισθανθεί τον πόνο του θανάτου παρά σαν ένα τσίμπημα. ... Τα προνόμια του μάρτυρα είναι εγγυημένα από τον Αλλάχ. Συγχωρεμένος με την πρώτη κιόλας σταγόνα του αίματός του, θα οδηγηθεί στη θέση του στον παράδεισο και θα στολισθεί με τα στολίδια της πίστης, παντρεμένος με ωραίες γυναίκες, προστατευμένος από τη δοκιμασία του τάφου, εξασφαλισμένος τήν ημέρα της κρίσεως, στεφανωμένος με το στεφάνι της αξιοπρέπειας, ένα κόσμημα καλύτερο και από ολόκληρο τον κόσμο, παντρεμένος με εβδομήντα δύο αγνά ουρί, [όμορφες του παραδείσου,] και η μεσολάβησή του για άλλους εβδομήντα συγγενείς του θα γίνει δεκτή».⁷

Οἱ τελευταῖες ἐπιθέσεις τῆς Δύσεως στό Ἀφγανιστάν καί τό Ἰράκ ἔδωσαν ἀφορμή νά ξυπνήσει ζωηρά στή σκέψη τοῦ ἰσλαμικοῦ κόσμου ὁ ἐφιάλτης τῶν Σταυροφοριῶν. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ ὁμοιότητες ἀνάμεσα στά κίνητρα καί στίς πολιτικο-οικονομικές διεργασίες πού ὁδήγησαν στίς σταυροφορίες καθώς καί τίς ἀντίστοιχες ἰσλαμικές ἐπιχειρήσεις. Ἡ Loretta Napoleoni διατυπώνει μιά ἐνδιαφέρουσα γενικότερη

7 Ὁσάμα μπίν Λάντεν, *Πώς φθάσαμε στις 11 Σεπτεμβρίου 2001*, Κάκτος, Αθήνα 2001, σ. 147. Βλ. περισσότερα σ. 103-162. Βλ. ἀναλυτικότερα: G. Kepel, *Jihad, expansion et déclin de l'islamisme*, ed. Gallimard 2000. Ἑλλην.: *Τζιχάντ, ὁ Ἱερός Πόλεμος*, μετφρ. Ἐλ. Τσερεζόλε, Καστανιώτης, Αθήνα 2001, σ. 462-472. Ant. Basbous, *L'islamisme: Une révolution avortée*, Hachette, Paris 2002. Ἑλλην.: *Ἰσλαμισμός. Μια αποτυχημένη επανάσταση*, μετφρ. Στ. Βλουτάκη, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 2003, σ. 54-76. Βλ. καί Ol. Roy, *L'Islam mondialisé*, Seuil, Paris 2002. Ἀγγλ.: *Globalised Islam The Search for a New Ummah*, Hurst and Company, London 2004. Βλ. ἰδιαίτερα κεφ. 7: On the Path to War: Bin Laden and Others, σ. 290-325.

ἄποψη πού σχετίζεται μέ τήν οἰκονομία: «Πριν ἀπό χίλια χρόνια, ἡ (Ρωμαιοκαθολική) Ἐκκλησία καθάγιασε με τίς Σταυροφορίες μιά συνεργασία ἀνάμεσα στους αγρότες τῆς Δυτικῆς Ἑυρώπης καί τήν ανερχόμενη τάξη των ἐμπόρων καί των τραπεζιτῶν, ἡ ὁποία ἀποτελέσε τό ἐμβρυο τῆς ευρωπαϊκῆς μεσοαστικῆς τάξης. Με παρόμοιο τρόπο, σήμερα, το ἰσλάμ ἔχει σφραγίσει τή σύγχρονη τζιχάντ με μιά θρησκευτική σφραγίδα, για να προωθήσει τά πολιτικά καί οικονομικά συμφέροντα των νέων μουσουλμανικῶν δυνάμεων, των φτωχῶν ἀλλά καί των επιχειρηματικῶν τάξεων. Μια νέα, ἀπροσδόκητη συμμαχία σφυρηλατήθηκε γύρω ἀπό το ἰσλάμ για να πολεμήσει τα μουσουλμανικά ὀλιγαρχικά καθεστώτα καί τους υποστηρικτές τους, τους Δυτικούς καπιταλιστές. Αυτοί εἶναι οἱ ἀπώτεροι στόχοι τῆς σύγχρονης τζιχάντ».⁸ Βεβαίως, παράλληλα μέ τίς ὁμοιότητες ὑπάρχουν καί πολλές διαφορές μεταξύ τῶν κοινωνικο-πολιτικῶν συνθηκῶν τοῦ 11ου αἰ. καί τῆς παγκοσμιοποιούμενης ὑψηλῆς τοῦ 21ου.

Τό βασικό σύνθημα πού δεσπόζει στίς σύγχρονες ἐπιθετικές ἐνέργειες τῶν μουσουλμάνων εἶναι ὁ ὅρος τζιχάντ (jihad). Ἡ μετάφραση τῆς λέξεως ὡς «ἱερός πόλεμος», δέν εἶναι ἀπολύτως ἀκριβής. Τζιχάντ κυριολεκτικά σημαίνει: «τό νά ἀγωνίζεται, νά παλεύει κανεῖς», καί μπορεῖ καλύτερα νά ἀποδοθεῖ

8 L. Napoleoni, *Modern Jihad, Tracing the Dollars behind the Terror Networks*. Ἑλλην.: *Οικονομία του Τρόμου, ὁ Νέος Ἱερός Πόλεμος*, μετφρ. Ἐρ. Μπαρτζινόπουλος, Σύγχρονοι Ὀρίζοντες, Αθήνα 2005, σ. 182. Σχετικά μέ τά οικονομικά τῶν τρομοκρατικῶν ὁργανώσεων, βλ. E. Berman, *Radical, Religious and Violent: The New Economics of Terrorism*, The MIT Press, Cambridge, Mass., 2009.

ώς «πάλη».⁹ Όρισμένοι μουσουλμάνοι υποστηρίζουν ότι ο τζιχάντ αναφέρεται στην πνευματική πάλη, άλλοι ότι στηρίζει την άμυνα κατά της διαφθοράς της πίστεως και της ήθικης και όχι τόν επιθετικό πόλεμο. Άλλά για τούς ακραίους, οί όποιοι σέ πολλές χώρες έπηρεάζουν τή μουσουλμανική πλειοψηφία, τό νόημα του τζιχάντ είναι: αμείλικτος πόλεμος κατά τών “άπίστων”. Ο ήγέτης της μουσουλμανικής αδελφότητας στην Αίγυπτο Sayyid Qutb (μέσα 20ού αι.), μέ σαφήνεια διακήρυξε: «Ο Θεός έχει όρίσει μόνο μία αίτία για τή δολοφονία -όταν δέν υπάρχει άλλος τρόπος- και αυτός λέγεται jihad. Έχει όρίσει τόν στόχο του πιστού και του άπιστου μέ τόν σαφέστερο και άποφασιστικότερο τρόπο: Αυτοί που πιστεύουν μάχονται για τόν Θεό. Αυτοί που δέν πιστεύουν μάχονται για τά είδωλα. Πολεμήσετε λοιπόν τούς όπαδούς του Σατανά σίγουρα, δέν είναι τίποτε άλλο παρά αδύναμοι».¹⁰

9 Ch. Townshend, *Terrorism: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford 2002, σ. 127. Έγκυρη και πολύπλευρη άνάλυση βλ. R. Peters, *Jihad in Classical and Modern Islam*, Markus Wiener Publ., Princeton 1996. Γενικά έργα για τόν Τζιχάντ σέ ευρωπαϊκές γλώσσες, βλ. σ. 197-202. M. Habeck, *Knowing the Enemy*, Yale University Press 2006. Έλλην.: *Οι μαχητές του Θεού. Η ιδεολογία και τα συνθήματα του ιερού πολέμου*, μετφρ. Μ. Μπενά, εκδ. Τουρική, Αθήνα 2008: “Οι τζιχαντιστές δεν πιστεύουν ότι πρόκειται για ένα θεωρητικό η ιδεολογικό αγώνα ο οποίος μπορεί να διεξαχθεί ειρηνικά· αντίθετα η ύπαρξη πολιτικών η νομικών συστημάτων με διατάξεις που παραβιάζουν τα καθορισμένα όρια της Σαρίας αποτελεί πράξη επίθεσης εναντίον του Ισλάμ, η οποία πρέπει να αντιμετωπισθεί με επαναστατική βία”, σ. 170. G. Kepel, *Τζιχάντ*, μν. έργ. Έκτιμήσεις από τό σύγχρονο μέτωπο στη Μέση Ανατολή, βλ. J. Hider, *The Spiders of Allah. Travels of an Unbeliever on the Frontline of Holy War*, Doubleday, London, Toronto 2009. Ah. Rashid, *Le retour des Talibans*, ed. Delavilla, Paris 2009.

10 Sayyid Qutb, *The East Religion of Islam*, 1967. Πρβλ. G. Kepel, *Le Prophète et Pharaon*, Paris 1993, σ. 33-72. Κ. Πάτελος, *Το σύγχρονο Ισλάμ. Η συνάντηση με τη Δύση. Μια ιστορική και πολιτική προσέγγιση*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2005, σ. 238-241. Tariq Ali, *The Clash of Fundamentalisms: Crusades, Jihads and Modernity*, Verso, London 2002, 2003. Έλλην.: *Η σύγκρουση τών φονταμενταλισμών: Σταυροφορίες, τζιχάντ και νεωτερικότητα*, μετφρ. Σ. Μιχαήλ, έκδ. Άγρα, Αθήνα 2003, σ. 200: “Οί θιασώτες του Κούτμπ στό ισλαμικό Τζιχάντ, που ένώθηκαν μέ τή στρατολόγηση Ούχχαμπιτών

Όπως έπισημαίνει ή Mary Habeck: «Οι ιεροπολεμιστές πιστεύουν ότι το κίνημά τους είναι κάτι περισσότερο από μικρές ομάδες βίαιων ανθρώπων που έχουν δολοφονήσει χιλιάδες άνδρες, γυναίκες και παιδιά. Απεναντίας είναι οι δοξασμένοι συμμετέχοντες σ’ ένα δράμα συμπαντικών διαστάσεων, το οποίο θα όρίσει τη μοίρα του κόσμου και θα καταλήξει τελικά με την νίκη των καλών, των ενάρετων και αληθινών πιστών».¹¹ Ο ισλαμικός φανατισμός είναι ύπαρκτός και μοιάζει μέ πυρκαϊά σέ δάσος, μέ δυνατό άνεμο.

Πέρα από τά άμεσα τραγικά άποτελέσματα, ή σύγχρονη ισλαμική τρομοκρατία έχει επιφέρει στις δυτικές κοινωνίες τεράστιες οικονομικές έπιβαρύνσεις, έχει αναστατώσει τό ρυθμό ζωής, κυρίως δέ έχει έκτινάξει ήφαιστιακή λάβα φόβου αλλά και ξενοφοβίας. Τελικά, δημιουργήθηκε ένας φαύλος κύκλος: Η τρομοκρατία προκαλεί φόβο. Άλλά και ό φόβος, διαφόρων τύπων, τροφοδοτεί τήν τρομοκρατία. Τό άποτέλεσμα είναι ότι στις ήμέρες μας έχει αυξηθεί ό φόβος τόσο στον ισλαμικό όσο και στό δυτικό κόσμο.

Άράβων από τόν Όσάμα μπίν Λάντεν για νά σχηματίσουν τήν Άλ Κάιντα, πιστεύουν ότι τό “Εμράτο του Άφγανιστάν” ήταν τό μόνο μοντέλο αληθινού Ισλάμ. Τό καθεστώς τών Ταλιμπάν σάν εικόνα του παρελθόντος και του μέλλοντος”.

11 M. Habeck, *μνημ. έργ.*, σ. 171.

Τό Έρευνητικό Ίνστιτούτο Rew πραγματοποίησε μία τηλεφωνική σφυγμομέτρηση σέ δείγμα 14.030 ανθρώπων, σέ δεκατρείς χώρες από 1ης Ἀπριλίου ἕως 14ης Μαΐου 2006, μέ τό ἔρώτημα: Πιστεύετε ὅτι οἱ σχέσεις μεταξύ μουσουλμάνων καί κατοίκων τῶν δυτικῶν χωρῶν εἶναι γενικά καλές ἢ γενικά κακές; «Γενικά κακές», ἀπάντησαν οἱ Γερμανοί κατά 70%· οἱ Γάλλοι, κατά 66%· οἱ δέ Βρεττανοί καί Ἰσπανοί κατά 61%. Ἐλαφρῶς διαφοροποιημένες παρουσιάζονται οἱ ἀπαντήσεις τῶν μουσουλμάνων στίς ἀνάλογες χώρες. Στή Γερμανία θεωροῦν κακές τό 60% τῶν μουσουλμάνων· στή Γαλλία, τό 58%· στή Μ. Βρετανία, τό 62%.¹²

Μία ἄλλη ἔρευνα ἀπό τό «Εὐρωπαϊκό Παρατηρητήριο γιά τή ξενοφοβία καί τό ρατσισμό», πού εἶναι συμβουλευτικό ὄργανο τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Κοινοβουλίου, ἔδειξε ὅτι ἡ ἰσλαμοφοβία στήν Εὐρώπη δυναμώνει. Ὁ ἀριθμός ὄσων διάκεινται δυσμενῶς ἔναντι τοῦ Ἰσλάμ παρουσίασε αὐξηση κατά 60% σέ ἕνα χρόνο.¹³

Ἀσφαλῶς, ἡ αὐξηση τοῦ φόβου, τῆς ξενοφοβίας, τῆς ἐχθρότητος κατά τοῦ Ἰσλάμ δέν ἀποτελεῖ τήν ἐνδεδειγμένη στάση στά φαινόμενα τῆς τρομοκρατίας.

12 Ἡ Καθημερινή, 24.6.2006, μέ τίτλο “Τα συστατικά της καχυποψίας Ἰσλάμ-Δύσης. Μουσουλμάνοι καί Χριστιανοί σέ 12 χώρες περιγράφουν σέ ἔρευνα τῆς International Herald Tribune πῶς βλέπουν οἱ μὲν τους δέ”.

13 Μ. Δεληθανάση, “Θεριεύει ἡ ἰσλαμοφοβία στήν Εὐρώπη”, Ἡ Καθημερινή, 14.1.2007.

Β': Κατάχρηση τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως καί ἀνάνηψη

1. Μεταξύ τῶν μουσουλμάνων δέν ὑπάρχει μία ἐνιαία στάση ἔναντι τῆς τρομοκρατίας. Μία μεγάλη ομάδα στηρίζει τήν ἀντίληψη ὅτι οἱ πράξεις αὐτές ἀνταποκρίνονται στήν ἐντολή τοῦ τζιχάντ.¹⁴

Εἶναι βεβαιωμένο ὅτι σέ πολλές τρομοκρατικές ἐνέργειες ὑπῆρξε μία ἔντονη προετοιμασία, θά ἔλεγε κανεῖς ἕνα ντοπάρισμα τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως. Ἀπό ἀντικείμενα πού βρέθηκαν ὅτι ἀνήκαν στούς πρωταγωνιστές τοῦ κτυπήματος στή Ν. Ὑόρκη, φαίνεται ὅτι, παράλληλα μέ τήν καθαρῶς τεχνική καί μαχητική προετοιμασία, ὑπῆρξε καί ἔντονη θρησκευτική, ἡ ὁποία συνέβαλε στόν ἔλεγχο τοῦ νοητικοῦ καί τοῦ θυμικοῦ αὐτῶν πού ἀνέλαβαν τήν ἐπιχείρηση.¹⁵ Γιά ἑκατομμύρια μουσουλμάνους, οἱ πράξεις οἱ ὁποῖες στή Δύση ἀποκαλοῦνται “τρομοκρατικές” εἶναι πράξεις ἡρωϊκές, “μαρτυρικές”, γιά τήν υπεράσπιση τοῦ Ἰσλάμ. Ἔτσι, βλέπουμε μητέρες νά παρακινοῦν τά παιδιά τους καί νά τους δίνουν τήν εὐχή τους ὅταν αὐτά ξεκινοῦν μέ τό Κοράνιο στό χέρι γιά μία ἐνέργεια, σύμφωνα μέ τήν πεποίθησή τους, ὑψίστης αὐτοθυσίας (πρβλ. περίπτωση καμικάζι στό Ἐϊλάλ τοῦ

14 Βλ. Α. Basbous, *μνημ. ἔργ.* Παραδείγματα ἀκράϊων κηρύκων, σ. 270-274.

15 Πρβλ. *Herald International Tribune*, Ἡ Καθημερινή, 29-30.9.2001.

Ίσραήλ, Ίαν. 2007). Ἡ θρησκευτική σκέψη ἔχει τούς δικούς της λαβυρίνθους καί ἀπροσδόκητες δυνάμεις πού συναγωνίζονται τίς πυρηνικές ἐκρήξεις.

Ἐπάρχουν, ἀσφαλῶς, κορανικά ἐδάφια πού παροτρύνουν σέ μαχητική σύγκρουση μέ τούς ἀπίστους. Π.χ. «Ὅταν παρέλθωσιν οἱ ἱεροὶ μῆνες, τότε φονεύετε τούς πολυθεϊστάς ὅπου ἂν συναντήσητε, ζωγρεῖτε δέ πολιορκοῦντες καί ἐνεδρεύοντες αὐτούς. Ἐάν ὅμως μετανοήσωσιν, ἐάν τηρήσωσιν τήν προσευχήν, ἐάν ἐλεήσωσιν, ἄφετε αὐτούς ἐλευθέρους, καθότι ὁ Θεός εἶναι μακρόθυμος καί ἐλεήμων (Κοράνιο, 9:5).¹⁶ Σέ ἄλλο κεφάλαιο: «Ὅποταν συναντᾶτε τούς ἀπίστους φονεύετε καί κατασφάζετε, συγκρατοῦντες στερρῶς τά δεσμά τοῦ αἰχμαλώτου ... Ὅσοι πιστοὶ! Ἐάν συνδράμετε τόν Θεόν ἐν τῇ μάχῃ αὐτοῦ κατά τῶν ἀπίστων, καί ὁ Θεός θά συνδράμῃ ὑμᾶς, κατευθύνων τά ὑμέτερα διαβήματα (47: 4, 8)».

Σήμερα, πολλοί μετριοπαθεῖς μουσουλμάνοι τονίζουν ὅτι οἱ κορανικοὶ αὐτοὶ στίχοι πρέπει νά ἐξετασθοῦν καί νά ἐρμηνευθοῦν στό ἱστορικό πλαίσιο μέσα στό ὁποῖο ἐλέχθησαν.

16 *Τὸ Κοράνιον*, μεταφρασθέν ὑπό Γ.Ι. Πεντάκη, ἐκδ. 2α, ἐκδ. Ἀν. Κωνσταντινίδης, Ἐν Ἀθήναις 1886. Ἀπό τὴν ἴδια μετάφραση καταχωροῦνται καί τὰ ἄλλα κορανικά χωρία.

Διακεκριμένοι μουσουλμάνοι στοχαστές καί ἡγέτες καταδικάζουν τὴ μέθοδο τῆς τρομοκρατίας καί τονίζουν ὅτι αὐτὴ δέν μπορεῖ νά χαρακτηρισθεῖ ὡς τζιχάντ.¹⁷ Ταυτόχρονα ὅμως ζητοῦν ἐπίμονα νά καταδικασθεῖ καί ἡ τρομοκρατία πού ἀσκεῖται ἀπὸ μὴ μουσουλμάνους μέ διάφορες μεθόδους σέ ἄλλα μέτωπα (π.χ. στή Γάζα). Ἰδιαίτερα ἐπιμένουν γιὰ τὴ λύση τοῦ παλαιστινιακοῦ προβλήματος.

Οἱ κύκλοι αὐτοὶ ὑποστηρίζουν ὅτι τὸ Κοράνιο εἶναι γεμάτο παροτρύνσεις γιὰ μετριοπάθεια, εὐσέβεια, ὑποταγὴ στό θέλημα τοῦ Θεοῦ. Καί ὑπογραμμίζουν ὅτι ἀξίωμα γιὰ τὸ Ἰσλάμ παραμένει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ «σημεῖο» (aya) θεϊκό. Ἡ ἀξιοπρέπεια τοῦ κάθε ἀνθρώπου εἶναι συμφυῆς μέ τὴ φύση του. Στὸ ἀποχαιρετιστήριο προσκύνημά του στή Μέκκα, ὁ Μωάμεθ τόνισε: «ὦ ἄνθρωποι! ἐπλάσαμεν ὑμᾶς ἄρσεν καί θῆλυ, κατατάξαντες ὑμᾶς ἀνά οἴκους καί φυλάς, ὅπως ἀναγνωρίζησθε μεταξύ ὑμῶν. Ὁ ἰκανότερος παρά τῷ Θεῷ εἶναι ὁ φοβούμενος τόν Κύριον (49:13). (Κατά ἄλλη, ἐρμηνευτική μετάφραση: «... Βεβαίως ὁ πιό τιμημένος ἀπὸ σᾶς -στά μάτια τοῦ Ἀλλάχ- εἶναι ὁ πιό ἐνάρετος)».¹⁸

17 Π.χ. Ὁ πρῶν μεγάλος μουφτὴς τῆς Αἰγύπτου Μουχάμαντ Σαγιέντ Τανταουί, διευθυντὴς τοῦ Ἀλ Ἀζχαρ, «το Μάρτη του 1996 καταδίκασε ἐντόνα τους δράστες τρομοκρατικῶν πράξεων». «Ἀρνεῖται νά θεωροῦνται οἱ καμικάζι μάρτυρες ἀν σκοτώνουν ἀθώους, γυναῖκες καί παιδιά». A. Basbous, *μνημ. ἔργ.*, σ. 277-278: Βλ. καί Διαλέξεις καί ὁμιλίες τοῦ Μεγάλου Μουφτῆ τῆς Συριακῆς Ἀραβικῆς Δημοκρατίας Sheikh Ahmad Kufaro, *The Way of Truth*, World Quran School, Damascus 2004, English text, University of Arizona. Πρβλ. P. N. Trivedi, *Terrorism Has No Religion*, M.D. Publications, New Delhi 2009.

18 *Τὸ Ἱερό Κοράνιο*, πρωτοβουλία καί δαπάναις Ι. Σ. Λάτση, Ἀθήνα 1978 (ὑπὸ ὀμάδος ἀνωνύμων

Τὴν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια ἀποδέχεται τὸ Ἰσλάμ καὶ γιὰ τοὺς ὀπαδοὺς τῶν ἄλλων μονοθεϊστικῶν θρησκειῶν.¹⁹ Σέβεται καὶ προστατεύει τὰ δικαιώματα τῶν μὴ-μουσουλμάνων, τῶν dhimmis (προστατευομένων). Τὸ Κοράνιο ὀρισμένες φορές ἀναφέρεται γενικῶς στοὺς μὴ-μουσουλμάνους καί, σέ εἰδικές περιπτώσεις, στοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Ἰησοῦ. Στα κορανικά αὐτὰ ἐδάφια ἄλλοτε διαφαίνεται κάποια συμπάθεια, ἄλλοτε μιά σαφὴς ἀντίθεση. Π.χ. «Θά ἀνακαλύψῃς ὅτι μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων οἱ Ἑβραῖοι καὶ οἱ Πολυθεῖσται εἰσιν ἐχθροὶ ἄσπονδοι τῶν Μουσουλμάνων καὶ ὅτι οἱ καλούμενοι Χριστιανοὶ εἶναι οἱ μᾶλλον διατεθειμένοι νὰ ἀγαπῶσι τοὺς πιστοὺς (δηλ. τοὺς μουσουλμάνους) (5:85)». Ὅμως ἀλλοῦ καταφέρεται ἐναντίον καὶ τῶν μὲν καὶ τῶν δέ: «Ὅσοι πιστοὶ! μὴ συνάπτετε σχέσεις μετὰ τῶν Ἑβραίων, οὔτε μετὰ τῶν Χριστιανῶν· οὔτοι εἶναι φίλοι ἀλλήλων (5:56)». Ἔτσι οἱ κατὰ καιροὺς μουσουλμανικὲς ἡγεσίες ἔχουν τὴν εὐχέρεια, ἀνάλογα μὲ τίς διαμορφούμενες συνθήκες, νὰ ὑπογραμμίζουν τὰ κορανικά χωρία πού τοὺς διευκολύνουν.

2. Ἴσως ἔλθουμε τώρα στὴν ἐνδεδειγμένη δική μας στάση. Ἀναλύοντας τὸ δίλημμα “Ἡ Δύση καὶ τὸ Ἰσλάμ. Σύγκρουση ἢ συμβιβασμός;”, ὁ Ἰω. Βαρβιτσιώτης, σέ συνεργασία μὲ

μεταφραστῶν)

19 D. Marshall, *God, Muhammad and the Unbelievers*, Curzon, U.K., 1999.

τὸν Σ. Ρούσσο, καταλήγει στὸ συμπέρασμα: «Ὁ δυτικὸς κόσμος βασιζόμενος στὸν ὀρθολογισμό καὶ στὴ θεσμικὴ κατοχύρωση τῆς διαφορετικότητας καὶ τῆς πολλαπλότητας καὶ ἀνοικτὸς στις ἀναζητήσεις καὶ στα καινούργια κάθε φορά ρεύματα ιδεῶν καὶ ἠθικῶν συστημάτων, δύο τινὰ δὲν δικαιούται νὰ πράξει: δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιλέξει τὴν τυφλὴ σύγκρουση μὲ τὸν μουσουλμανικὸ κόσμο, ... οὔτε ὅμως καὶ νὰ προχωρήσει στὸν ὅποιο χωρὶς ἀρχὲς συμβιβασμό».²⁰

Ἀσφαλῶς, τὸ συμπέρασμα εἶναι ὀρθό. Στὸ σημεῖο ὅμως αὐτὸ θὰ θέλαμε νὰ προσθέσουμε μιά γενικότερη παρατήρηση: Συχνὰ ἀντιπαράθθενται “Ἡ Δύση καὶ τὸ Ἰσλάμ”. Σέ μιά τέτοια ὅμως τοποθέτηση τοῦ προβλήματος, προσδίδεται ἰδιαίτερος τόνος στὸ πολιτικο-στρατιωτικὸ Ἰσλάμ, κυρίως τὸ ριζοσπαστικὸ. Ἐνῶ, ἔμμεσα ἢ ἄμεσα, τίθεται σέ δευτέρη μοῖρα ὁ θρησκευτικὸς πυρήνας καὶ χαρακτήρας τοῦ Ἰσλάμ. Αὐτὸς ὅμως τροφοδοτεῖ, ἐμπνέει καὶ νευρώνει τὸ πολιτικὸ Ἰσλάμ (μὲ συγκεκριμένες μεταφυσικὲς ἀρχὲς

20 Βλ. Ἰ. Μ. Βαρβιτσιώτη, σέ συνεργασία μὲ τὸν Σ. Ρούσσο, *Τυφλοὶ στρατοί. Ἡ Δύση καὶ ἡ ἀπειλή τοῦ ἰσλαμικοῦ φονταμεταλισμοῦ*, Ἐκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2008, κεφ. 7: Ἡ Δύση καὶ τὸ Ἰσλάμ. Σύγκρουση ἢ συμβιβασμός;, σ. 152-170. Ἐνδιαφέρουσες προτάσεις σχετικὰ μὲ τὸ τί πρέπει νὰ κάνουν οἱ Μουσουλμάνοι καὶ τί ἡ Δύση, βλ. στὸ ἔργο τοῦ μουσουλμάνου διανοουμένου Akbar S. Ahmed, *Islam under Siege: Living Dangerously in a Post-Honor World*, Polity, Cambridge U.K. 2003, σ.152—160. Σχετικὰ μὲ τὴ μεγάλη διαφοροποίηση τοῦ ἰσλαμικοῦ κόσμου, τὴν ἀντιἰσλαμικὴ καὶ ἀντιδυτικὴ ρητορικὴ, βλ. νηφάλια ἀνάλυση F. Halliday, *Islam and the Myth of Confrontation: Religion and Politics in the Middle East*, I. B. Tauris, London, New York, New ed. 2003. Ἐνα ἄλλο δίλημμα διατυπώνεται ὡς: Σύγκρουση ἢ συνεργασία. Amin Saikal, *Islam and the West. Conflict or Cooperation?* Palgrave Macmillan, New York 2003. Στὸ θέμα διάλογος ἢ σύγκρουση βλ. ἐπίσης H. Goddard, *A History of Christian-Muslim Relations*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2000, σ. 177-194

καί πεποιθήσεις, μέ σύστημα δογματικῶν ἀξιωματικῶν θέσεων, ἠθική δεοντολογία, κείμενο ἱερό, ἀπολύτου, ἀδιαπραγματεύτου κύρους).²¹

Ὁ ὅρος “Δύση” περιλαμβάνει συγκεκριμένα πολιτιστικά καί πολιτικο-οικονομικά στοιχεία πού διαμορφώθηκαν ἀφετηριακά ὑπό τήν ἐπίδραση τοῦ Χριστιανισμοῦ καί μετεξελίχθηκαν ἀπό διάφορες ἄλλες τάσεις ἑνός πολύμορφου ὀρθολογισμοῦ. Σήμερα δέ ἔχουν ὀδηγήσει σέ μιὰ ἐκκοσμιευμένη Δύση. Ἀπό αὐτῆς τῆς πλευρᾶς, ἡ ἀντιπαράθεση μέ τό Ἰσλάμ –στή σύνθετη δυναμική θρησκευτικο-πολιτική μορφή του– θέτει στή Δύση μιὰ πρόσκληση αὐτοκριτικῆς γιά τήν αὐτοσυνειδησία της. Ἡ αὐξανόμενη θρησκευτική της ἀδιαφορία μειώνει τό πνευματικό ἀμυντικό της σύστημα. Ἀλλά οὔτε ὁ ὅρος Δύση συμπεριλαμβάνει ὅλο τό χριστιανικό κόσμο. Ἡ Ρωσία βρίσκεται ἐπίσης στό στόχαστρο τῶν ἰσλαμιστῶν τρομοκρατῶν. Οἱ χρησιμοποιοῦμενοι, λοιπόν, ὅροι “Δύση”, “Ἰσλάμ” δέν βρίσκονται σέ πλήρη ἀντιστοιχία. Ὁ ἕνας, κατά κυριολεξία, εἶναι γεωγραφικός, ἐνῶ ὁ ἄλλος καθαρῶς θρησκευτικός χωρίς νά περιορίζεται ἀπό γεωγραφικά σύνορα.

21 Βλ. ἡμέτερο, *Ἰσλάμ. Θρησκευτολογική ἐπισκόπηση*, Πορευθέντες, Ἀθήνα 1975· Ἀκρίτας, ἐκδ.15η, Ἀθήνα 2006. Ἀνάλυση τοῦ ἰσλαμικοῦ τζιχαντισμοῦ βλ. G. Weigel, *Faith, Reason and the War. Against Jihadism: A Call to Action*, Doubleday, New York 2009. Ὁ συγγραφέας ἐπιμένει ὅτι ἡ Δύση πρέπει νά λάβει στά σοβαρά ὑπόψη τίς θρησκευτικές ρίζες τοῦ τζιχαντισμοῦ γιά νά ἀντιμετωπίσει ἐκείνους πού ἐνεργοῦν βία στή ὄνομα τοῦ Θεοῦ.

Σέ μιὰ πρόσφατη συνέντευξή του, ὁ ἱστορικός Edward Luttwak, συγγραφέας τοῦ ἐξαιρετοῦ ἔργου *Ἡ Μεγαλειώδης στρατηγική τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας*²², ἐξηγώντας τήν ἐπιτυχή ἀντίσταση τῶν Βυζαντινῶν στίς πιέσεις τῶν ἐπεκτατικῶν κυμάτων τοῦ Ἰσλάμ, ἐπεσήμανε ὅτι στήν ἀντίσταση τῆς Κωνσταντινουπόλεως, «καθοριστικό ρόλο ἔπαιξε ἡ τριπλή καί ἰσχυρότατη ταυτότητα τῶν βυζαντινῶν, πού ἦταν ταυτόχρονα ἑλληνική, χριστιανική καί ρωμαϊκή. Αὐτή ἡ ταυτότητα τοῦς ἔκανε νά αἰσθάνονται ὑπερήφανοι καί δυνατοί ἐκπρόσωποι ἑνός σημαντικοῦ πολιτισμοῦ. Εἶχαν βαθιά γνώση τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς παιδείας, ἄρα ἦταν σέ θέση νά κατανοήσουν τόν κόσμο γύρω τους. Ἦταν βαθύτατα χριστιανοί: εἶχαν τόσο δυνατή πίστη στόν Χριστιανισμό, πού ἐμεῖς οἱ μεταγενέστεροι μέ μεγάλη δυσκολία μποροῦμε νά τήν ἀντιληφθοῦμε. Καί βασίζονταν στούς ἰσχυρούς ρωμαϊκοὺς θεσμούς, τοῦς νόμους, τόν στρατό, τό κράτος».²³ Συγχρόνως, γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν ἀπειλῶν, οἱ Βυζαντινοί χρησιμοποίησαν μέ ἰδιαίτερη ἐπιδεξιότητα τή διπλωματία.

Οἱ συνθήκες, βέβαια, ἔχουν ἀλλάξει, ἀλλά οἱ βάσεις –παιδεία, θρησκευτική πίστη, θεσμοί– ἐξακολουθοῦν νά ἔχουν τεράστια σημασία γιά τήν ὀρθή ἀντίσταση στή

22 Ed. Luttwak, *The Grand Strategy of the Byzantine Empire*, Belknap of Harvard U.P., Cambridge, Mass, 2009

23 *Ἡ Καθημερινή*, 28.3.2010, Τέχνες καί γράμματα, σελ. 8. Πρβλ. Ελ. Γλύκατζη-Αρβελέρ. *Γιατί το Βυζάντιο*, Ἑλληνικά Γράμματα, Ἀθήνα 2009, σ.185

σύγχρονη τρομοκρατία. Ἄν θελήσουμε νά κάνουμε μιά αὐτοκριτική, τόσο ἡ παιδεία ὅσο καί ἡ πίστη ἔχουν σημαντικά διαβρωθεῖ στὸν παραδοσιακὰ χριστιανικό κόσμο. Καί δυστυχῶς ἐξακολουθοῦν νά ὑπονομεύονται. Ἐνῶ στὸν ἰσλαμικό κόσμο παρατηρεῖται στήριξη καί ἀνάπτυξη τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος, καί συχνά ἐνθουσιασμός γιὰ τὴν ἐπιβολή τοῦ Ἰσλάμ σέ νέες περιοχές μέ οἰκονομικά καί πολιτικά μέσα, στὸ λεγόμενο χριστιανικό κόσμο διαπιστώνεται, ἀντιθέτως, ὑποβάθμιση τῆς σημασίας τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως καί ἀμφισβήτηση τῆς ἀξίας της.

Καιρός νά συνειδητοποιήσουμε ὅτι δέν ἀρκεῖ ἡ τεχνολογική πρόοδος γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῆς συνοχῆς καί τῆς ἀντιστάσεως τῆς κοινωνίας μας. Ἡ ἀνάνηψη, ἡ ἀναζωογόνηση καί ὄχι ἡ περιθωριοποίηση τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἡ βίωση τῆς οὐσίας της, τῆς δυνάμεως καί τοῦ κάλλους της θά βοηθήσουν τοὺς χριστιανούς, καί ἰδιαίτερα τοὺς Ὀρθοδόξους, νά διατηρήσουμε τὴν ταυτότητά μας καί νά ἀναπτύξουμε τίς οἰκουμενικές ἀξίες πού ἀποτελοῦν τὸν πυρήνα τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, τὴν ἐκπληκτικὴ ἀντοχή, καθὼς καί τὸ δημιουργικὸ δυναμισμό του.

3. Οἱ τρομοκρατικές ἰσλαμιστικές ἐπιθέσεις ἔδωσαν συγχρόνως νέα ὄθηση στὶς ἐπαφές μεταξύ διανοουμένων τῶν

διαφόρων θρησκειῶν, μέ σκοπὸ τὸ διαθρησκευτικὸ διάλογο. Τὰ τελευταῖα δέκα χρόνια, ἔχουν πληθύνει τὰ σχετικά συνέδρια. Ἄντὶ γιὰ σύγκρουση τῶν πολιτισμῶν, γιὰ τὴν ὁποία τόσο ἔντονα ἔχει μιλήσει ὁ Samuel Huntington,²⁴ τὸ ζητούμενο σήμερα εἶναι ὁ διάλογος τῶν πολιτισμῶν, ἡ προσπάθεια γιὰ τὴν ἀρμονικὴ τους συνύπαρξη. Πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ κινοῦνται καί μποροῦν νά συμβάλουν τὰ σοβαρὰ διαθρησκευτικὰ συνέδρια καί οἱ παγκόσμιοι ὀργανισμοί, ὅπως ἡ “Διάσκεψη τῶν Θρησκειῶν γιὰ τὴν Εἰρήνη”, στὸν ὁποῖο μετέχουν ἐκπρόσωποι ὄλων τῶν θρησκειῶν ἀπὸ ὁλόκληρο τὸν κόσμο.

Δέν τρέφουμε, βεβαίως, ψευδαισθήσεις ὅτι αὐτές οἱ προσπάθειες θά προσφέρουν σύντομα ἀποφασιστικές λύσεις. Οὔτε, ἀσφαλῶς, διαφαίνονται πολλὰ περιθώρια γιὰ διάλογο σέ θεολογικά ζητήματα (π.χ. συζήτηση γιὰ τὰ χριστιανικά δόγματα ἢ τίς πεποιθήσεις τῶν μουσουλμάνων σχετικά μέ τὸ Κοράνιο καί τὸν Μωάμεθ). Ὑπάρχουν ὅμως πανανθρώπινα προβλήματα, ὅπως ἡ προστασία τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, ἡ εἰρήνη, ἡ συμφιλίωση μεταξύ τῶν ἔθνων, ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη, ἡ διεθνὴς δικαιοσύνη, τὰ ναρκωτικά, ἡ βιοηθικὴ κ.λπ., πού μποροῦν νά γίνουν ἀντικείμενο κοινῶν ἀναζητήσεων. Οἱ συναντήσεις αὐτές συμβάλλουν στὴν ὑπέρβαση παρανοήσεων, στὴν ἐνίσχυση μιᾶς νηφα-

24 S. P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, A Touchstone Book, New York 1997

λιότερης θρησκευτικής συνειδήσεως, ώστε να καταλάβουμε τις ανησυχίες και τὰ επιχειρήματα τῶν ἄλλων. Ὁ διάλογος εἶναι προτιμότερος ἀπὸ τὴ σιωπὴ, μέσα στὴν ὁποία καλλιεργεῖται ἡ καχυποψία καὶ συχνὰ τὸ μίσος. Ἐπὶ πλεόν, οἱ συναντήσεις αὐτές, μέ τὰ κοινὰ ἀνακοινωθέντα καὶ μηνύματα, ἔχουν εὐρύτερη ἐμβέλεια σέ ιδέες καταλλαγῆς καὶ συνεννοήσεως. Οἱ ιδέες διαθέτουν τὴ δική τους μακροπρόθεσμη δυναμικὴ καὶ ἐπίδραση.

Οἱ Προκαθήμενοι τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, στό τελικὸ Μήνυμα τῆς Συνάξεως πού ἔγινε τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 2008 στὴν Κωνσταντινούπολη τόνισαν τὴν ἀνάγκη νὰ συνεχισθοῦν οἱ διαχριστιανικοὶ καθὼς καὶ οἱ διαθρησκειακοὶ διάλογοι, «ἰδιαίτερος μετὰ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ τοῦ Ἰσλάμ, δοθέντος ὅτι ὁ διάλογος ἀποτελεῖ τὸν μόνον τρόπον ἐπιλύσεως τῶν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων διαφορῶν, ἰδιαίτερος εἰς μίαν ἐποχὴν ὡς ἡ σημερινή, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ παντοῖαι διαιρέσεις, περιλαμβανομένων καὶ ἐκείνων ἐν ὀνόματι τῆς θρησκείας, ἀπειλοῦν τὴν εἰρήνην καὶ ἐνότητα τῶν ἀνθρώπων».²⁵

Ἐδῶ πρέπει νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι διάλογος πού σέβεται τίς θρησκευτικὲς ἀρχές καὶ ἀπόψεις τῶν ἄλλων δέν σημαίνει

25 "Μήνυμα τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν", *Ἐπίσκεψις*, τεύχ. 692/2008, σ. 23-28. Βλ. πλείονα, His All Holiness Ecumenical Patriarch Bartholomew, *Encountering the Mystery*, Doubleday, New York, London 2008, σ. 216-224: The Importance of Interfaith Dialogue. Αναστασίου (Παννουλάτου), *Παγκοσμότητα καὶ Ὁρθοδοξία*, Ἀκρίτας, Ἀθήνα 2000, σελ. 136-168: Ὁ Διάλογος μέ τὸ Ἰσλάμ

συγκρητισμὸ καὶ ἀποχρωματισμὸ τῆς πίστεώς μας. Ἀντίθετα, ἀπαιτεῖ οὐσιαστικὴ γνώση τῆς πίστεώς μας μαζί μέ συνεχή βίωσή της. Κανεὶς ὑπεύθυνος Ὁρθόδοξος ἐκπρόσωπος, πού μετέχει στίς διαθρησκειακὲς συναντήσεις, δέν εἶναι διατεθειμένος νὰ ἀρνηθεῖ τὴν Ὁρθόδοξη ταυτότητα του ἢ νὰ κάνει συμβιβασμούς. Ἄλλωστε, ἡ οὐσιαστικὴ συμβολὴ μας δέν εἶναι ὁ συμβιβασμὸς ἢ ἡ σιωπὴ, ἀλλὰ ἡ σοβαρὴ κριτικὴ σκέψη, ἡ μαρτυρία τοῦ θησαυροῦ τῆς Ὁρθόδοξης παραδόσεως καὶ θεολογίας πρὸς πᾶσαν κατεύθυνση.

Παράλληλα μέ τὸ θεωρητικὸ διάλογο, στίς πολυθρησκευτικὲς κοινωνίες προσφέρονται σημαντικὲς εὐκαιρίες γιὰ ἓνα "διάλογο ζωῆς". Ὁ τελευταῖος δέν ἀπαιτεῖ ἀποδοχὴ ἢ συμφωνία σέ θέματα θρησκευτικῶν πεποιθήσεων, ἀλλὰ ἐπικεντρώνεται στὴν κοινὴ ἀντιμετώπιση τῶν καθημερινῶν προβλημάτων. Στὴν Ἀλβανία π.χ., ὅπου ζοῦμε ἀκριβῶς σέ μιά τέτοια πολυθρησκευτικὴ κοινωνία, αὐτὸ ἔχουμε προσπαθήσει μέ ἐπιτυχία στὰ 20 τελευταῖα χρόνια δημοκρατικοῦ βίου. Ἐγκατάλειψη τοῦ διαθρησκειακοῦ διαλόγου ὀδηγεῖ στὴν ἀνάπτυξη νέων ἐκφράσεων θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ πού τελικὰ καταλήγουν σέ ἓναν ἄλλο, φοβερὸ "διάλογο", ἀνάμεσα στίς αἰφνιδιαστικὲς ἐνέργειες τῶν τρομοκρατῶν καὶ τούς πυραύλους τῶν ἰσχυρῶν.

Ἐνδιαφέρουσα ὑπῆρξε τό 2007 ἡ πρόταση 138 μουσουλμάνων διανοουμένων πρὸς τό Βατικανό, τοὺς Προκαθημένους τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, τοὺς Ἀγγλικανούς κ.λπ. γιὰ τὴν ἀπό κοινοῦ μελέτη τῆς σημασίας τῆς ἐννοίας τῆς ἀγάπης στὸν Χριστιανισμό καί στὸ Ἰσλάμ.²⁶ Ἡ ὁποία ὁμως ἔχει μείνει χωρὶς συγκεκριμένη συνέχεια.

4. Ἰδιαίτερα, τὰ κράτη καί οἱ λαοὶ ποὺ ἀνήκουν στὸν ἐκ παραδόσεως χριστιανικὸ κόσμον ὀφείλουν νὰ γίνουν πιὸ συνεπεῖς στὰ θέματα τῆς δικαιοσύνης καί τῆς φτώχειας στὴν οἰκουμένη. Σέ ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ ἰσλαμικοῦ κόσμου δεσπάζει ἡ βεβαιότητα ὅτι ἡ Δύση ἔχει φερθεῖ καί ἐξακολουθεῖ νὰ φέρεται ἄδικα. Αὐτὴ ἡ αἴσθησις τῆς ἀδικίας προκαλεῖ ὀργή, ἀγανάκτηση, διάθεση ἐκδικήσεως. Εἶναι γνωστὴ ἡ κριτικὴ ποὺ ἀσκεῖται, εἰδικότερα γιὰ τὶς ΗΠΑ, ὅτι στὴν περίπτωση τῆς Μέσης Ἀνατολῆς ὑποστηρίζει ἀνεπιφύλακτα τὸ Ἰσραήλ. Ἄλλ' ἐξάλλου, καί οἱ μουσουλμάνοι ὀφείλουν νὰ καταλάβουν ὅτι οἱ τζιχαδιστὲς ἀποτελοῦν καί γι' αὐτοὺς ἠθικὸ καί πολιτικὸ πρόβλημα. Ἡ ἀναστάτωση καί ἡ ἀπειλὴ θά συνεχίζονται ἐφόσον οἱ ἰσλαμικὲς

26 An Open Letter and Call from Muslim Religious Leaders – October 13, 2007. Ἡ ἐπιστολὴ ἀρχίζει: “Muslims and Christians together make up well over half of the world’s population. Without peace and justice between these two religious Communities, there can be no meaningful peace in the world. The future of the world depends on peace between Muslims and Christians. The basis for this peace and understanding already exists. It is part of the very foundational principles of both faiths: love of the one God, and love of the neighbour. These principles are found over and over again in the sacred texts of Islam and Christianity”. Βεβαίως, ἡ περαιτέρω ἐπιχειρηματολογία, ἐπὶ τῆ βάσει τοῦ Κορανίου καί ἀναφορῶν στὴν Ἁγία Γραφή, ἐμπεριέχει πολλές δυσκολίες

κοινωνίες δὲν παύουν νὰ χαρακτηρίζουν τίς δολοφονικὲς ἐνέργειες τῶν βομβιστῶν αὐτοκτονίας ὡς “μαρτυρικές”. Ὅσον ἀφορᾷ στὴν οὐσιαστικὴ ἀντιμετώπιση τῆς οικονομικῆς κρίσεως, ἀλλὰ καί τῆς φτώχειας²⁷ τοῦ κόσμου, ἀπαιτεῖται ὑπέρβαση τῆς ἀδικίας, ἰσορροπη ἀνάπτυξη καί καλλιέργεια τῆς ἀλληλεγγύης σέ ὅλα τὰ ἐπίπεδα. Κατὰ τὴν εὐστοχη ἐπισήμανση τοῦ Μαχάτμα Γκάντι, “ἡ ἀνέχεια εἶναι ἡ χειρότερη μορφή βίας”. Στὸν προηγούμενον αἰῶνα, πολλές ἀπὸ τίς καταπιεζόμενες κοινωνικὲς ομάδες προσανατολίσθηκαν πρὸς τὸ κομμουνιστικὸ σύστημα ποὺ εἶχε ταυτισθεῖ μὲ τὸν ἱστορικὸ ὕλισμό. Σήμερα ἐμφανίζεται ἕνας ἄλλος πόλος ἔλξεως γιὰ κείνους ποὺ κινοῦνται στὰ ὅρια τῆς ἐξαθλίωσης, ἰδίως στὴν Ἀσία καί τὴν Ἀφρική: Ἕνα πολιτικὸ δυναμικὸ Ἰσλάμ, ποὺ χρησιμοποιοῖ τὴ θρησκευτικὴ πίστη χωρὶς νὰ διστάζει γιὰ τίς πιὸ ἀκραῖες μεθόδους. Οἱ οικονομικὰ ἀνεπτυγμένες κοινωνίες, ποὺ ξεκίνησαν ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ παράδοση χωρὶς ὁμως νὰ μείνουν συνεπεῖς στὴν πληρότητα καί στίς ἀρχές της, ἰδιαίτερα στὴν ἀρχὴ τῆς δικαιοσύνης καί τῆς ἀγάπης, πρέπει νὰ φροντίσουν νὰ γίνουν οὐσιαστικὰ δίκαιες στὴν παγκόσμια εὐθύνη τους. Ἄν τὰ πλούσια ἔθνη συνεχίσουν νὰ ἀδιαφοροῦν γιὰ τὴν ἐξαθλίωση ἑκατομμυρίων συναν-

27 Γιὰ μιὰ γενικὴ ἐνημέρωση στό θέμα τῆς φτώχειας βλ. D. Landes, *The Wealth and Poverty of Nations: Why Some Are so Rich and Some so Poor*, Little, Brown and Company, London 1998. Ἀναστασίου (Παννουλάτου), “Οἱ θρησκείες καί ἡ φτώχεια τοῦ κόσμου”, περιοδ. *Σύναξη*, τεύχ. 94 (2005), σ. 41-52. Μ. Yunus, *Γιὰ ἕναν κόσμο χωρὶς φτώχεια*, μετφρ. ἀπὸ τὰ γαλλικά: Δ. Βούβαλη, Ἐκδ. Λιβάνη, Ἀθήνα 2007.

θρώπων μας, μπορεί νά δοῦμε πολλές ἐκπλήξεις καί πολλές ἀναστατώσεις σέ διάφορα σημεῖα τοῦ πλανήτη.

5. Μέσα στά ἀλλεπάλληλα ρήγματα ἀπό τίς ἀνθρώπινες διχοστασίες, ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ὡς Σῶμα Χριστοῦ, καλεῖται νά συνεχίζει ἀδιάκοπα, σέ κάθε τόπο καί χρόνο, τή διακονία τῆς «καταλλαγῆς» (2 Κορ. 5:18-20), τῆς συμφιλίωσης παγκοσμίων διαστάσεων πού πραγματοποιήσε ὁ Χριστός. Ζώντας τό μυστήριο τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας, τῆς Σαρκώσεως τοῦ Λόγου, τοῦ Σταυροῦ καί τῆς Ἀναστάσεως, ἡ Ἐκκλησία διακηρύσσει τήν ἀνεξιχνίαστη, **τήν υπερέβαλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ** (Ἐφεσ. 3:19) καί ὑπογραμμίζει τήν ιερότητα καί ἀξιοπρέπεια τοῦ κάθε ἀνθρωπίνου προσώπου, ἀνεξαρτήτως καταγωγῆς, ἐθνικότητος, θρησκείας, ἐνοχῆς ἢ ἀρετῆς. Ἐπίμονα τάσσεται κατά τῆς βίας. Πρό πάντων, τονίζει τό δικαίωμα τοῦ ἀνθρώπου νά ἀγαπήσει καί νά ἀγαπηθεῖ, διότι ἔτσι μόνο ὀλοκληρώνεται. «Ὁ Θεός ἀγάπη ἐστὶ καί ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει καί ὁ Θεός ἐν αὐτῷ» (Ἰω. 4:16). Γι αὐτό ἡ κεντρικὴ ὀπτικὴ γωνία, ἀπὸ τὴν ὁποία βλέπει τὴν εὐθύνη του ὁ χριστιανὸς στό τοπικὸ ἢ παγκόσμιο ἐπίπεδο, ἢ βασικὴ πηγὴ ἐμπνεύσεως καί ἐνεργείας παραμένει ἡ ἀγάπη μέ τίς ἀπροσμέτρητες διαστάσεις της, ὅπως τὴν ἀποκαλύπτει ἡ μορφή τοῦ Χριστοῦ στήν Ἁγία Γραφή.

Ἡ ἐλευθερία τῆς ἀγάπης δέν δεσμεύεται ἀπὸ τίς πεποιθήσεις τοῦ ἄλλου. «Μακάριος ἄνθρωπος ὅς πάντα ἄνθρωπον ἐξ ἴσου ἀγαπήσαι δύναται» (Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής).²⁸ Ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη ἔχει ἐξ ὀρισμοῦ πανανθρώπινες, παγκόσμιες διαστάσεις. Κανένας φραγμὸς δέν μπορεῖ νά τὴν ἀναστείλει, οὔτε ἐθνικός, οὔτε θρησκευτικός. Αὐτὴ “ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον” (Α΄ Ἰω. 4:18). Κάθε φόβο. Καί μᾶς γεμίζει δύναμη καί ἐλπίδα.

Ἐν κατακλείδι: Ὅλοι ὀφείλουμε νά ἀντισταθοῦμε στὴ χρησιμοποίησι τῆς θρησκείας γιὰ πολεμικὲς συγκρούσεις, καθὼς καί γιὰ τὴ στήριξη τῆς τρομοκρατίας. Ἡ τρομοκρατία δέν μπορεῖ νά ἐκπροσωπεῖ κανένα πολιτισμὸ. Συνιστᾶ τὴν ἄρνηση τοῦ πολιτισμοῦ καί τὴν ἐπάνοδο στὴ νοοτροπία τῆς ζούγκλας.

Πρέπει μέ κάθε τρόπο νά προστατευθεῖ ἡ οὐσία τῆς θρησκείας. Ἡ θρησκευτικὴ ἐμπειρία, ἡ φορὰ πρὸς τό ἐπέκεινα, ἀνοίγει τό νοῦ καί τὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τό Ἄπειρο ἀποκαλύπτοντας τίς πνευματικὲς δυνατότητές του. Τὸν ὀδηγεῖ σέ κοινωνία μέ τό Ἅγιο, μέ τὸν Θεό, σέ σχέσεις σεβασμοῦ καί ἀγάπης πρὸς τοὺς συνανθρώπους του. Ἀλοίμονο, ἂν αὐτὴ ἡ φορὰ πρὸς τὰ ἄνω διαστρεβλωθεῖ καί γίνῃ πύραυλος ἐκτοξεύσεως μίσους.

²⁸ Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, Ἐκατοντὰς πρώτη τῶν περὶ ἀγάπης κεφαλαίων, Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν νηπτικῶν, τόμ. Β΄, Ἀστὴρ, Ἀθήναι 1975, σ. 5.

Στήν εποχή μας, οί θρησκείες έξακολουθοῦν νά ἔχουν ἐπιρροή, ἀλλά βεβαίως δέν καθορίζουν τίς ἀποφάσεις τῶν πολιτικῶν ἡγετῶν καί τῶν οικονομικῶν παραγόντων. Αὐτές λαμβάνονται βάσει ἄλλων κριτηρίων καί συμφερόντων. Συγχρόνως, ἐν τούτοις, ἡγετικά χεῖλη τῶν ἀντιμαχομένων χρησιμοποιοῦν θρησκευτική ὀρολογία, ἐπικαλούμενοι τόν Θεό. Χρέος ὅλων τῶν ἀληθινά θρησκευομένων εἶναι νά μήν ἀφήσουμε τή θρησκεία νά ἐμπλακεῖ στά γρανάζια τῆς τρομοκρατίας καί νά τροφοδοτήσῃ μιά τέτοια σύγκρουση. Θά χρειασθεῖ νά ἐπαναλάβουμε: Κάθε ἔγκλημα στό ὄνομα τῆς θρησκείας εἶναι ἔγκλημα κατά τῆς ἴδιας τῆς θρησκείας. Κάθε μορφή βίας στό ὄνομα τῆς θρησκείας βιάζει, μέ ὅλες τίς ἔννοιες, τήν ἴδια τή θρησκεία. Κανείς πόλεμος δέν εἶναι ἱερός. Ἡ εἰρήνη μόνο εἶναι ἱερή.

Ὅταν ὀρισμένοι κύκλοι προσπάθησαν νά προσθέσουν θρησκευτικό τόνο στή σύγκρουση στά Βαλκάνια, εἶχαμε ἐπίμονα τονίσει (19.3.1998): «Οὐδεὶς ἔχει τό δικαίωμα νά χρησιμοποιεῖ τό ἅγιο λάδι τῆς θρησκείας γιά τήν ἐνίσχυση τῆς φωτιάς τῶν ἐνόπλων συγκρούσεων. Ἡ θρησκεία εἶναι θεῖο δῶρο γιά νά μαλακῶνει τίς καρδιές, νά ἐπουλῶνει τίς πληγές καί νά φέρνει εἰρηνικά τούς ἀνθρώπους πλησιέστερα».

Μιά τέτοια στάση προϋποθέτει συνεχῆ καλλιέργεια τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως, πού ἐνεργοποιεῖ τίς εὐγενέστερες προσωπικές δυνάμεις καί στηρίζει τήν κοινωνική ἀλληλεγγύη καί τίς προσπάθειες γιά παγκόσμια εἰρήνη.

Ο Κοσμήτορας τῆς Σχολῆς Ἀνθρωπιστικῶν Ἐπιστημῶν Καθηγητής Ἀθανάσιος Γαγάτσης προσκομίζει τήν τήβεννο του Πανεπιστημίου Κύπρου γιά τήν περιένδυση του τιμωμένου ἀπό τον Πρύτανη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ali, Tariq, *The Clash of Fundamentalisms: Crusades, Jihads and Modernity*, Verso, London 2002, 2003. *Η σύγκρουση των φονταμενταλισμών: Σταυροφορίες, Τζιχάντ και Νεωτερικότητα*, μετφρ. Σ. Μιχαήλ, εκδ. Άγρα, Αθήνα 2003.
2. Ahmed S. Akbar, *Islam under Siege: Living Dangerously in a Post-Honor World*, Polity, Cambridge, U.K., 2003.
3. Al-Khattar, A. M., *Religion and Terrorism. An Interfaith Perspective*, Praeger, Conn., Westport 2003.
4. Βαρβιτσιώτης Ι., Ρούσσος Σ., *Τυφλοί στρατοί. Η Δύση και η άπειλή του ισλαμικού φονταμενταλισμού*, Καστανιώτη, Αθήνα 2008.
5. Basbous, A., *L'Islamisme: Une révolution avortée*, Hachette, Paris 2002. *Ισλαμισμός, μιά άποτυχημένη επανάσταση*, μετφρ. Σ. Γ. Βλοντάκης, Παπαδήμας, Αθήνα 2003.
6. Berman, E., *Radical, Religious, and Violent: The New Economics of Terrorism*, MIT, Cambridge, MA 2009.
7. Blom, Am., Laetitia, B., Martinez, L., *The Enigma of Islamic Violence*, C. Hurst & Co., London 2007.
8. Bobbitt, Ph., *Terror and Consent. The Wars for the Twenty-first Century*, A.A. Knopf, New York 2008.
9. Bruce, St., *Fundamentalism*, Polity, Cambridge 2008.
10. Burgat, Fr., *Face to Face with Political Islam*, I. B. Tauris, London 2003.
11. Catherwood, C., *Religion and Terrorism*, Polity, Cambridge 2009.
12. Daniel, J., *Ο Θεός είναι φανατικός*, μετφρ. Α. Πανταζόπουλος, Πόλις, Αθήνα 1998.

13. Desai, M., *Rethinking Islamism: The Ideology of the New Terror*, I. B. Tauris, New York 2007.
14. Dekmejian R. Hrair, *Islam in Revolution: Fundamentalism in the Arab World*, Syracuse University Press *Επαναστατημένο Ισλάμ: Ο φονταμενταλισμός στον άραβικό κόσμο*, μετφρ. Α. Μπαλοπούλου, Παπαζήσης, Αθήνα 2007.
15. Gartenstein-Ross, D., *My Year inside Radical Islam: A Memoir*, Penguin, New York 2007.
16. Geoffroy, M., et Vaillancourt, J. G., *La religion à l'extrême*, Mediaspaul, Montreal, Canada 2009.
17. Giustozzi, Ant., *Koran, Kalashnikov and Laptop: The Neo-Taliban Insurgency in Afghanistan*, Hurst, London 2007.
18. Goddard, H., *A History of Christian-Muslim Relations*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2000.
19. Habeck, M., *Knowing the Enemy*. Μετφρ. Μ. Μπενά, *Οι μαχητές του Θεού, Η ιδεολογία και τα συνθήματα του Ίερου Πολέμου*, Τουρικής, Αθήνα 2008.
20. Hadsell, H., Stückelberger, Chr., *Overcoming Fundamentalism. Ethical Responses from Five Continents*, Globethics.net, Geneva 2009.
21. Halliday, Fr., *Islam and the Myth of Confrontation: Religion and Politics in the Middle East*, I. B. Tauris, London 1996.
22. Hider, J., *The Spiders of Allah. Travels of an Unbeliever on the Frontline of Holy War*, St. Martin's Griffin, New York 2009.
23. Hoffman, Br., *Inside Terrorism*, Victor Gollancz, London 1998.

24. Jones, J. W., *Blood That Cries Out from the Earth. The Psychology of Religious Terrorism*, Oxford UP, New York 2008.
25. Juergensmeyer, M., *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence*, University of California Press, Berkeley, London 2001.
26. Kepel, G., *Jihad, expansion et déclin de l'islamisme*, Έλλην. Τζιχάντ - Ο ιερός πόλεμος, μετφρ. Άνδρ. Πανταζόπουλος, Ά. Μπαλοπούλου, Έ. Τσερεζόλε, Καστανιώτη, Άθήνα 2001.
27. Khoury, Th., Grundmann, H-P, Ekk. Muller (hr gb), *Krieg und Gewalt in den Weltreligionen. Fakten und Hintergründe*, Herder, freiburg, Basel, Wien 2003.
28. Kuftaro, Ah., *The Way of Truth. World Quran School*, Damascus 2004.
29. Kuriakose, K. K., *Religion, Terrorism and Globalization. Nonviolence: a New Agenda*, Nova Science, New York 2006.
30. Landes, D. S., *The Wealth and Poverty of Nations: Why Some Are so Rich and Some so Poor*, Little, Brown and Company, London 1998.
31. Laqueur, W., *Terrorism Reader*, Wild Wood House, London 1979.
32. *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, Oxford UP, New York 1999; 2nd ed. Phoenix, London 2001.
33. Luttwak, E., *The Grand Strategy of the Byzantine Empire*, Belknap of Harvard UP, Cambridge, Mass 2009.
34. Λυγερός, Σταύρος, *Σταυροφόροι χωρίς σταυρό. Ίσλαμική τρομοκρατία, Η.Π.Α. και Νεοοθωμανισμός*, Λιβάνης, Άθήνα 2010.

35. Μάζης, Ι., *Γεωγραφία του Ίσλαμικού κινήματος στην μέση Ανατολή*, Παπαζήσης, Άθήνα 2002.
36. Marshall, D., *God, Muhammad and the Unbelievers: A Qur'anic Study*, Curzon, Surrey 1999.
37. Napoleoni, Lor., *Modern Jihad: Tracing the Dollars Behind the Terror Networks*, Έλλην. Οικονομία του τρόμου - Ο Νέος Ίερός πόλεμος, μετφρ. Ερρ. Μπαρτζινόπουλος, Σύγχρονοι Όριζοντες, Άθήνα 2005.
38. Όσάμα Μπίν Λάντεν, *Πώς φτάσαμε στις 11 Σεπτεμβρίου 2001*, Συλλογικό έργο, Κάκτος, Άθήνα 2001.
39. Πάτελος, Γ., *Τò σύγχρονò Ισλάμ, ή συνάντηση μέ τή Δύση. Μιά ιστορική και πολιτική προσέγγιση*, Ι. Σιδέρης, Άθήνα 2006.
40. Peters, R., *Jihad in Classical and Modern Islam*, Markus Wiener Publ., Princeton 1996.
41. Rashid, Ah., *Le retour des talibans*, Delavilla, Paris 2001.
42. Rodinson, M., *Ίσλάμ και καπιταλισμός*, μετφρ. Δ. Κούρτοβικ, Κάλβος, Άθήνα 1980.
43. Roy, Ol., *L'Islam Mondialisé*, Seuil, Paris 2002. Άγγλ. μετφρ. *Globalized Islam: The Search for a New Ummah*, Hurst, London 2004.
44. Rudolph, P., *Jihad in Classical and Modern Islam. A Reader*, Markus Wiener, Princeton, NJ 1995.
45. Saikal, Am., *Islam and the West: Conflict or Cooperation?* Palgrave Macmillan, New York 2003.
46. Smith, L., *The Strong Horse: Power, Politics and the Clash of Arab Civilizations*, Doubleday, New York 2010.

47. Stauber, Ol., *Islamism, Terrorism, and the Political Distortion of Religion*, Chicago 2006.
48. Σωτηρόπουλος, Δ. Α., Χουλιάρης, Α., Ρούσσοι, Σ., Σκλιάς, Π., *Ο Τρίτος Κόσμος. Πολιτική, κοινωνία, οικονομία, διεθνείς σχέσεις*, Παπαζήσης, Άθίνα 2005.
49. Thomas, S., *The Global Resurgence of Religion and the Transformation of International Relations. The Struggle for the Soul of the Twenty-first Century*, Palgrave Macmillan, New York 2005.
50. Townshend, Ch., *Terrorism: A Very Short Introduction*, Oxford UP, Oxford 2002.
51. Weigel, G., *Faith, Reason and the War Against Jihadism: A Call to Action*, Doubleday, New York 2007.

Ο Μακαριότατος Αρχιεπίσκοπος Τιράνων, Δυρραχίου και πάσης Αλβανίας κ.κ. Αναστάσιος με την κ. Μέμα Λεβέντη και τον κ. Τάσο Λεβέντη.

Συνέντευξη στην
Αντιγόνη Σολομωνίδου – Δρουσιώτου
για την εφημερίδα *Ο Φιλελεύθερος*

Κυριακή, 27 Ιουνίου 2010

Η Ανάσταση συνυπάρχει με το σταυρό

Μια συνέντευξη ανθρώπινη με τον Αρχιεπίσκοπο Τιράνων, Δυρραχίου και Πάσης Αλβανίας Αναστάσιο, με τα μάτια να βουρκώνουν κάποιες στιγμές, για να δηλώσει με την ταπεινότητα που τον χαρακτηρίζει: **«Μείναμε κοντά στους απλούς ανθρώπους που είχαν ανάγκη, σε φτωχικές συνθήκες, όχι για 1-2 χρόνια αλλά για δεκαεννέα»**. Συμφιλιώθηκε με την καχυποψία των άλλων. Έκανε πράγματα που αποδεικνυαν την αλήθεια. Όλες οι ενέργειές του ήταν και είναι θετικές για το λαό της Αλβανίας και για το λαό της Ελλάδος και γενικότερα των Βαλκανίων. Καταξιώθηκε με το σεβασμό όλων, όχι μόνο του ποιμνίου του.

«Τρομοκρατικές ενέργειες και θρησκευτική συνείδηση», η διάλεξη που δώσατε όταν σας αναγόρευσε σε Επίτιμο Διδάκτορα η Σχολή Κοινωνικών Επιστημών και Επιστημών της Αγωγής του Πανεπιστημίου Κύπρου. Τις ζήσατε από πρώτο χέρι. «Μαύρο στρατηγό», σας αποκαλούσε μερίδα του Τύπου πιέζοντας την πολιτική ηγεσία να σας διώξει.

Τα πρώτα χρόνια ήταν δύσκολα, δέσποζε μια ιδιότυπη καχυποψία. Είχα πάει αρχικά ως Πατριαρχικός Έξαρχος, για να δω τι απέμεινε από την Εκκλησία που ήταν διαλυμένη επί 23 χρόνια. Πολλοί δεν πίστευαν ότι αυτή ήταν η αποστολή μου, είχαν διάφορες υποψίες. Έρχεται από την Ελλάδα, πιθανώς και με άλλες επιδιώξεις.

Πώς αντιμετωπίζεται η καχυποψία;

Κατ' αρχάς προσπάθησα να την κατανοήσω με τη σκέψη: Άνθρωποι οι οποίοι από τα παιδικά τους χρόνια μεγάλωσαν με τη βεβαιότητα ότι δεν υπάρχει Θεός, ότι τα πάντα ερμηνεύονται από την πάλη των τάξεων και τα πολιτικά ενδιαφέροντα, πώς να αποδεχτούν ότι εγώ είμαι εκεί διότι πιστεύω στον Θεό, στον Θεό της αγάπης, και ότι πηγαίνω για να τους βοηθήσω; Έπρεπε λοιπόν να συμφιλιωθώ με την καχυποψία των άλλων, να κάνω αυτό που πρέπει και τα πράγματα θα αποδείκνυαν την αλήθεια. Έτσι, προχώρησα ήρεμα στην εκτέλεση του καθήκοντός μου, προσπαθώντας όλες οι ενέργειες να είναι θετικές και για το λαό της Αλβανίας και για το λαό της Ελλάδος και γενικότερα των Βαλκανίων.

Υπήρξαν στιγμές δύσκολες που σκεφτήκατε να φύγετε;

Υπήρξαν πολλές στιγμές δύσκολες αλλά όχι τόσο ώστε να τα εγκαταλείψω λόγω των αντιξοοτήτων. Υπήρξε μια περίοδος στην οποία άρχισε η υπονόμευση από εκεί που δεν την περίμενε κανείς.

Από συνεργάτες σας;

Όχι τόσο από συνεργάτες. Κυρίως από ανθρώπους οι οποίοι είχαν τη δική τους αντίληψη για το τι δέον γενέσθαι στην Αλβανία.

Πολιτική;

Πολιτική και θρησκευτική. Στην Αλβανία υπάρχει μια ιδιοτυπία η οποία δεν είναι πολύ γνωστή στα περιβάλλοντα της Ελλάδος και της Κύπρου. Οι χριστιανοί ορθόδοξοι δεν είχαν όλοι τους την ίδια εθνική καταγωγή. Υπήρξε λοιπόν τον πρώτο καιρό μια τάση να δημιουργηθούν μικρές ανεξάρτητες ομάδες με επιρροή από τις γύρω μεγάλες Εκκλησίες. Η δική μου θέση ήταν όλοι οι ορθόδοξοι να είμαστε μαζί, ανεξαρτήτως καταγωγής ή γλώσσας. Αυτό μερικοί δεν το ήθελαν.

Γιατί μείνατε;

Διότι ήξερα ότι ο ορθόδοξος λαός είχε ανάγκη από έναν άνθρωπο με εμπειρία στα εκκλησιαστικά, που θα τον αγαπήσει πραγματικά και θα σταθεί κοντά του στις δύσκολες στιγμές. Πήγα αρχικά ως Πατριαρχικός Έξαρχος για να μελετήσω τις συνθήκες, να υποβάλω σχετική έκθεση. Κατόπιν θα επέστρεφα στα καθήκοντά μου. Ήμουν τακτικός καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και είχα τη θέση μου ως Επίσκοπος- Γενικός Διευθυντής της Αποστολικής Διακονίας. Όταν ετοιμάστηκα να φύγω, πολλοί Ορθόδοξοι με πίεσαν να μείνω. Απάντησα ότι αν ήθελαν κάτι τέτοιο, θα έπρεπε να το ζητήσουν από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και να το αποδεχθεί η αλβανική κυβέρνηση. Μια αντιπροσωπεία επισκέφθηκε το Πατριαρχείο και ζήτησε να επανιδρυθεί το συντομότερο η Αυτοκέφαλη Εκκλησία της Αλβανίας. Στις 24 Ιουνίου 1992 μου ανήγγειλαν από το Πατριαρχείο ότι είχα εκλεγεί Αρχιεπίσκοπος και μαζί

με μένα άλλοι τρεις Μητροπολίτες. Εξήγησα ότι έπρεπε να ενημερώσουν σχετικά την αλβανική κυβέρνηση.

Ο Πρόεδρος ήταν ο νυν Πρωθυπουργός ο καθηγητής Μπερίσα ...

Με τον οποίο είχα άριστες σχέσεις τον πρώτο χρόνο, αλλά δεν δεχόταν να με δει, διότι νόμιζε ότι παιζόταν κάποιο παιχνίδι πίσω από τις πλάτες του. Περίμενα λοιπόν από τις 24 μέχρι τις 30 Ιουνίου. Τότε με δέχθηκε για να μου δηλώσει ότι, παρά τις δυσκολίες που υπήρχαν, δέχονται τον έως τότε Πατριαρχικό Έξαρχο, αλλά όχι τους άλλους τρεις, επίσης ελληνικής καταγωγής. Έπρεπε να αποφασίσω αν θα προχωρούσα μόνος μου, και μάλιστα ξυπόλητος στα αγκάθια, ή θα αποσυρόμουν για να αναλάβουν άλλοι την ευθύνη. Τελικά έδωσα το μεγάλο μήνυμα στις 12 Ιουλίου και υπέγραψα επάνω στο ανοικτό Ευαγγέλιο. Ήταν η περικοπή της Μεγάλης Παρασκευής.

Ο δρόμος της σταύρωσης;

Έπρεπε να αποδεχθείς ότι δεν πήγαινες σε ένα θρόνο δυνάμεως, δόξης, ανέσεως. Πορευόσουν σε μια απαιτητική και αμφιβόλου επιτυχίας αποστολή.

Ήλθε η Ανάσταση;

Η Ανάσταση δεν έρχεται μετά το σταυρό, η Ανάσταση συνυπάρχει με τον σταυρό. Γνώριζα από εκείνη τη στιγμή το τι με περίμενε. Έπρεπε να ξεπεράσω και το φόβο της αποτυχίας.

Τράβα μπροστά. Να σου φτάνει ο Θεός, συμβούλευα από χρόνια τον εαυτό μου.

Αν δεν το είχατε όμως αυτό από μικρός ίσως να μην δεχόσασταν;

Γεννήθηκα Νοέμβριο του 1929. Αρχισα να καταλαβαίνω τον κόσμο στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, στην κατοχή, σε μια εποχή που έβλεπα τους ανθρώπους γύρω μου να πεθαίνουν από την πείνα. Περίμενα τον αδελφό μου αν θα γύριζε από το μέτωπο. Είχαμε μάθει ως παιδιά να βλέπουμε κατάματα το θάνατο και τον πόνο. Αυτό μας είχε ωριμάσει και νομίζω ότι μας βοήθησε κατόπιν να προχωρούμε με τόλμη. Έπρεπε να κάνουμε ό,τι θετικότερο, όχι μόνο για τον εαυτό μας αλλά και για τους γύρω μας, και για την πατρίδα μας.

Γι' αυτό ακολουθήσατε το δρόμο της ιερωσύνης;

Η αγάπη και η επίδοσή μου ήταν τα μαθηματικά και προς τα εκεί θα προχωρούσα. Η δική μου γενιά αντιμετώπισε το ερώτημα, τι είναι καλύτερο για μια νέα κοινωνία, για το μέλλον της πατρίδος. Πολλοί συμμαθητές μου πίστευαν ότι τη λύση θα αποτελούσε η κομμουνιστική γραμμή, η οποία θα έφερνε την ισότητα. Μια άλλη ομάδα, στην οποία ανήκα κι εγώ, πιστεύαμε ότι τελικά μέσα στην αγάπη και την ελευθερία, όπως τις αποκαλύπτει το Ευαγγέλιο, θα μπορούσε να υπάρξει κάτι ουσιαστικό. Έτσι πήραμε την απόφαση. Είναι πολύ προσωπικές αυτές οι στιγμές και φοβούμαι ότι όσο τις φέρνει

κανείς στη δημοσιότητα, αλλοιώνονται, κινδυνεύουν να χάσουν την ιερότητα της σιωπής.

Πείτε μας κάτι έστω συμβολικό.

Στο πίσω μέρος του εγκολπίου που φοράω υπάρχει ένα σημάδι, το οποίο είναι δυο στάχια και στη μέση ένας σταυρός. Υπήρξε μια πολύ κρίσιμη ώρα στη ζωή μου. Είχα τελειώσει το Πανεπιστήμιο. Στην τελευταία φάση της θητείας μου στο στρατό, ήμουν αρχηγός της Σχολής Διαβιβάσεων. Τη Μεγάλη Εβδομάδα βρισκόμουν σε μια έντονη περισυλλογή. Τη Μεγάλη Τρίτη διαβάζεται ένας στίχος από το κατά Ιωάννη Ευαγγέλιο. Αυτός λέει, «εάν μη ο κόκκος του σίτου πεσών εις την γην αποθάνη, αυτός μόνος μένει, εάν δε αποθάνη, πολύν καρπόν φέρει». Αυτός ο στίχος ακολουθεί τη συνάντηση του Ιησού με τους Έλληνες. Πολλές φορές διαβάζεις ευαγγελικούς στίχους και σου είναι αδιάφοροι, μερικές φορές όμως είναι τέτοιες οι συνθήκες ζωής που σου αποκαλύπτουν κάτι το μοναδικό. Εκείνη τη Μεγάλη Τρίτη πήρα την οριστική απόφαση. Έπρεπε, όχι απλά να δώσω κάτι στην Εκκλησία, αλλά να δοθώ.

Μετανιώσατε για κάτι;

Αρκετές φορές έκανα λάθη στις επιλογές μου, πολλές φορές θύμωσα.

Καταφέρνετε να τιθασέψετε το θυμό σας;

Δεν τα καταφέρνω πάντα. Δεν ανήκω στους ανθρώπους που δεν κάνουν λάθη, αλλά ξέρω ότι η λύση είναι να προσπαθήσει κανείς να μην τα επαναλάβει και να ζητήσει συγγνώμη από αυτόν που λύπησε.

Υπάρχει κάποιο μεγάλο λάθος;

Ορισμένες φορές έκανα αυστηρή αξιολόγηση ορισμένων ανθρώπων και ίσως να τους αδίκησα. Επίσης, υπήρξαν περιπτώσεις που έδειξα εμπιστοσύνη σε ανθρώπους που δεν την άξιζαν.

Χρειάζεται αδιάκοπη επαγρύπνηση

Βιώσατε το ελληνικό κουσούρι να μην αποδέχεται τον άλλο όταν κάνει κάτι καλύτερα από σένα;

Κουσούρι όχι μόνο ελληνικό αλλά πανανθρώπινο. Η ζήλια είναι το μεγάλο πρόβλημα και στα θρησκευτικά περιβάλλοντα. Μην ξεχνάτε, στην αρχαία Ελλάδα, πόσοι, που σήμερα τους θυμόμαστε με ευγνωμοσύνη, πέθαναν σε εξορία. Δεν υπάρχει μόνο το «Οιδιπόδειο» σύμπλεγμα αλλά και το «Αριστείδιο» σύμπλεγμα όπως το λέω, «ο τάδε είναι πολύ καλός, μιλούν συνεχώς επαινετικά γι' αυτόν, ας εξοστρακισθεί».

Από τους θρησκευτικούς κύκλους περιμένει κανείς την αγάπη.

Εδώ είναι μια απλοποίηση. Οι λεγόμενοι θρησκευτικοί κύκλοι είναι και αυτοί άνθρωποι. Ο διάβολος τους κυνηγά περισσότερο. Και αν δεν μπορεί να τους πιάσει για φιλοχρηματία ή για θέματα που σχετίζονται με την ηθική, τους πιάνει με τη ζήλια, την υποκρισία, τη μικροψυχία. Χρειάζεται μια αδιάκοπη επαγρύπνηση.

Πώς μπορείς να αντιμετωπίσεις τις αναπάντεχες δυσκολίες και τις ανθρώπινες αδυναμίες;

Με την αφοσίωση στην αποστολή σου. Για άλλα πράγματα στη ζωή μου είχα προετοιμαστεί. Για να γίνω καθηγητής έκανα συγκεκριμένες σπουδές. Για την Αφρική επίσης. Για την Αλβανία, δεν είχα προετοιμαστεί, μου ήλθε απότομα. Ήξερα λοιπόν ότι είχα αποδεχτεί μια κρίσιμη αποστολή που απαιτούσε θυσίες. Οι προσωπικές όμως στιγμές δεν είναι εύκολο να γίνουν συνέντευξη. Τις δύσκολες ώρες η παρηγοριά μου είναι το μικρό εκκλησάκι στο διαμέρισμά μου, όπου καταφεύγω, γονατίζω, σκέφτομαι, προσεύχομαι και στο τέλος παίρνω τις αποφάσεις μου.

Παίρνετε εύκολα αποφάσεις;

Όχι πάντα. Συζητώ πολύ με τους συνεργάτες μου, αλλά η τελική απόφαση είναι προσωπική. Δεν σας κρύβω ότι τον πρώτο καιρό άνθρωποι που ήταν πολύ κοντά μου, με συμβούλεψαν να μην κάνω το λάθος να μείνω στην Αλβανία, διότι δεν θα γινόταν

τίποτα. Η Αλβανία είναι τόπος σκληρός, γεμάτος απρόοπτα, ήμουν όχι απλώς ξένος, αλλά από την Ελλάδα. Έχει σημασία να αποδέχεσαι ακόμη και τον κίνδυνο μιας πιθανής αποτυχίας, όταν πηγαίνεις σε μια αποστολή η οποία ξέρεις ότι είναι ιερή αλλά δεν είναι βέβαιο το αποτέλεσμα.

Δεν φοβόμαστε τον άλλο επειδή έχει διαφορετικές αντιλήψεις

Ζείτε σε μια μουσουλμανική χώρα και καταφέρατε οι διώκτες σας, η αλβανική κυβέρνηση, να σας τιμήσει. Τη δική σας εμπειρία μπορεί να τη ζήσουμε και εμείς στην Κύπρο;

Η αληθινή τιμή ήταν η αγάπη και η αφοσίωση των ανθρώπων. Υπενθυμίζω κάτι που συνέβη αρκετά χρόνια πριν. Το 1994 ήταν ακόμα η εποχή κατά την οποία επικρατούσε η άποψη ότι ο Έλληνας Αρχιεπίσκοπος πρέπει να φύγει. Ετοιμάστηκε σχέδιο Συντάγματος που έλεγε ότι οι αρχηγοί των τεσσάρων μεγάλων θρησκευτικών κοινοτήτων θα πρέπει να έχουν ζήσει τουλάχιστον 20 χρόνια στην Αλβανία. Όλοι ήξεραν ότι έγινε για να εκδιωχθεί ο ορθόδοξος Αρχιεπίσκοπος. Οι ορθόδοξοι Αλβανοί, κυρίως στην Κορυτσά, διεμήνυσαν στους πολιτικούς ότι, αν δεν αφαιρούσαν αυτό το άρθρο, δεν θα ψήφιζαν το Σύνταγμα. Δεν τους πίστεψαν. Τελικά το Νοέμβριο του 1994, ήλθε το αποτέλεσμα που τους αιφνιδίασε. Δεν είχαν ψηφίσει το Σύνταγμα οι Αλβανοί ορθόδοξοι και πολλοί από τους μουσουλμάνους. Αυτά για μένα ήταν ιδιαίτερα ενθαρρυντικό.

Όσο αφορά στην Κύπρο, εδώ έχετε άλλες συνθήκες και δεν πρόκειται να αντιγράψετε κάτι που γίνεται σε άλλη χώρα.

Δεν λέω να αντιγράψουμε, αλλά το πώς επουλώνονται οι πληγές, το πώς καταλαγιάζει ο πόνος και το μίσος.

Θα απαντήσω περιγράφοντας μια προσπάθεια, παρά μιλώντας ευθέως. Όταν βρέθηκα στην Αλβανία ήταν η εποχή των φοβερών ανακατατάξεων στα Βαλκάνια. Ήξερα ότι όχι απλώς ήμουν ξένος αλλά και Έλληνας, για ορισμένους επικίνδυνος. Η προσπάθεια μου από την πρώτη βδομάδα που πάτησα το πόδι μου ήταν να δημιουργήσω καλές σχέσεις με τους ανθρώπους που ανήκουν σε άλλες θρησκευτικές κοινότητες. Πηγαίνοντας στις λαϊκές συνοικίες έβλεπα δέκα οικογένειες ορθόδοξες σε μια πολυκατοικία με 50 οικογένειες μουσουλμανικές. Ακούγοντας το τι είχε γίνει στο Σεράγεβο όπου είχαν ζήσει οι άνθρωποι επί αιώνες μαζί, έλεγα στον εαυτό μου: Αν συμβεί μια τέτοια τρέλα εδώ τι κάνεις, πώς βοηθάς τους ανθρώπους; Με καλάσνικοφ; Μόνο καταβάλλοντας προσπάθεια για να υπάρχουν άριστες σχέσεις μεταξύ των κοινοτήτων στο σύνολο. Και αυτό βοήθησε.

Οι δικές σας επιστημονικές μελέτες...

Ήταν για τα αφρικανικά θρησκευτάματα, διότι επρόκειτο να εργασθώ ιεραποστολικά στην Αφρική. Αλλά όταν άρχισα να διδάσκω στο Πανεπιστήμιο είδα ότι το πιο επείγον για τους

φοιτητές μου δεν ήταν αυτό με το οποίο εγώ είχα ασχοληθεί, αλλά τα μεγάλα θρησκευτάματα, ιδιαίτερα το Ισλάμ. Δούλεψα πέντε χρόνια για να γράψω για το Ισλάμ ένα εγχειρίδιο. Ήθελα να γνωρίσω καλύτερα αυτή τη θρησκεία. Και αυτό με βοήθησε στην ορθή αντιμετώπισή της μέσα στην Αλβανία.

Ποια είναι;

Οι καλές προσωπικές σχέσεις με τους αρχηγούς όλων των θρησκευτικών κοινοτήτων. Η αγάπη και η αλήθεια έχουν μια δύναμη διεισδυτική και πειστική. Με τη χάρη του Θεού πετύχαμε να έχουμε άριστες σχέσεις. Τώρα οι πολιτικοί μας διαλαλούν σε όλη την Ευρώπη και την Αμερική ότι η Αλβανία είναι πρότυπο στην ειρηνική συνύπαρξη των θρησκευτικών κοινοτήτων. Εμείς προσθέτουμε ότι πρέπει να φροντίσουν να ακολουθήσουν το παράδειγμά μας.

Συναντηθήκατε με τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου;

Βεβαίως. Ο Μακαριώτατος Αρχιεπίσκοπος Κύπρου κ. Χρυσόστομος είχε την καλοσύνη να με υποδεχθεί στο αεροδρόμιο και να με συνοδεύσει στην αναχώρηση. Ήταν παρών στο Πανεπιστήμιο, παρέθεσε ευγενικό γεύμα στην Αρχιεπισκοπή. Οι σχέσεις μας είναι αδελφικές και εγκάρδιες και οι συζητήσεις μας πάντοτε γόνιμες. Η φιλοξενία του είναι αρχοντική.

Εμείς μπορούμε να ακολουθήσουμε το δικό σας παράδειγμα;
 Όχι. Δεν πρέπει να ακολουθήσετε το δικό μας επιμέρους παράδειγμα. Θα ακολουθήσετε το αιώνιο παράδειγμα του Χριστού. Κάθε τοπική Εκκλησία έχει τα δικά της προβλήματα. Γενικά όμως, οι σχέσεις μας στη σημερινή κοινωνία με τις ποικίλες απόψεις και αντιθέσεις πρέπει να διέπονται από την αρχή ότι δεν φοβόμαστε τον άλλο επειδή έχει διαφορετικές αντιλήψεις. Τον αποδεχόμαστε, τον αγαπούμε, συνδιαλεγόμαστε μαζί του. Αλλά έχουμε τις δικές μας απόψεις. Δεν κάνουμε υποχώρηση δήθεν για να τον προσεγγίσουμε, είμαστε αληθινοί. Όλα αυτά είναι βασικές γραμμές της ορθόδοξου παραδόσεως. Αυτά πρέπει να ακολουθήσουμε όλοι, οπουδήποτε και αν βρισκόμαστε.

Το θρησκευτικό συναίσθημα ...

Είναι πάρα πολύ ευαίσθητο, είναι σαν το μυαλό μας. Μια στιγμή κάνει ένα ευφρέστατο μυαλό να αχρηστεύεται. Ο θρησκευτικός φανατισμός εύκολα μπορεί να αλλοιώσει την ουσία της θρησκευτικής συνείδησης και πρέπει όλοι να προσέχουμε.

Και οι ορθόδοξοι;

Ο ιός του φανατισμού μπορεί να προσβάλει διαφόρους ανθρώπους και λαούς. Φυσικά, δεν θα εκφραστεί με τον ίδιο τρόπο. Ένας Ορθόδοξος, δεν θα πάρει ένα καλάσνικοφ για να σκοτώσει κάποιον. Θα χρησιμοποιήσει ίσως μια μοντέρνα τηλεοπτική κάμερα, θα βρει μερικούς που θα διατυμπανήσουν

ότι ο τάδε Επίσκοπος η Αρχιεπίσκοπος συνέφαγε με κάποιον καθολικό ή προτεστάντη. Πολλοί άνθρωποι σήμερα αισθάνονται φοβερή ανασφάλεια. Και προσπαθούν να υπάρχουν υβρίζοντας τους άλλους.

Όλοι έχουμε ανάγκη αυτοκριτικής και διόρθωσης

Κάποιες Εκκλησίες έχουν πολλά λεφτά.

Η Εκκλησία θεωρείται από ορισμένους ότι είναι οι κληρικοί, οι Επίσκοποι, εκείνοι που έχουν την ευθύνη της διοικήσεως. Δεν είναι έτσι. Την Εκκλησία την αποτελούν όλοι όσοι είναι βαπτισμένοι, συνεπώς όλοι έχουμε ανάγκη αυτοκριτικής και διορθώσεως. Μια τοπική Εκκλησία, όπως και ένα οργανωμένο κράτος, πρέπει να έχει οικονομική επάρκεια. Αρκεί οι πόροι να χρησιμοποιούνται ορθά σε έργα αγάπης.

Μα κάποιες Εκκλησίες έχουν επιχειρήσεις, μετοχές, και την ίδια στιγμή εσείς στην Αλβανία αγωνίζεστε για ένα κομμάτι ψωμί.

Καταλαβαίνω τι θέλετε να πείτε μεταξύ των λέξεων. Εμείς στην Αλβανία είμαστε φτωχοί και δεν θα μπορούσαμε μόνοι μας να κάνουμε πολλά πράγματα. Ευτυχώς είμαστε πλούσιοι σε φίλους και το πρώτο διάστημα κατορθώσαμε να επιτύχουμε πράγματα που δεν είχαμε φανταστεί, αλλά δεν είμαστε αυτόνομοι οικονομικά. Για μένα λοιπόν είναι μεγάλη μέριμνα, καθώς σκέπτομαι τη μετά Αναστάσιο περίοδο, τι θα γίνει με τους ανθρώπους που δεν θα έχουν τόσους φίλους και συμπαραστάτες.

Τι γίνεται με τους μισθούς των ιερέων; Εμείς δεν έχουμε κράτος από πίσω μας. Άρα και το οικονομικό θέμα υπάγεται στα προβλήματα της Εκκλησίας. Απλώς θέλει σωστές λύσεις. Σωστή διαχείριση, λιτότητα ζωής των υπευθύνων και αλληλεγγύη.

Τι ευχή κάνετε;

Να είμαστε συνεπείς και αληθινοί, να ζούμε αυτό που πιστεύουμε. Δεν είναι εύκολο να αγαπάς αληθινά, να συγχωρείς αληθινά. Δεν είναι εύκολο να κατανοείς τον διαφορετικό και να τον δέχεσαι ως αδελφό σου. Γενικά, δεν πιστεύω σε ένα εύκολο Χριστιανισμό. Τα δύσκολα αξίζουν.

Είναι εύκολο να αγαπήσεις ένα μουσουλμάνο;

Όταν σκεφθείς ότι δεν υπάρχει άλλος Θεός για σένα και άλλος Θεός για τον μουσουλμάνο, γιατί να μην τον αγαπήσεις; Υπάρχουν υπέροχοι άνθρωποι οι οποίοι γεννήθηκαν σε μια άλλη θρησκεία. Δεν ήταν δική τους η επιλογή και ούτε δική μας για να καμαρώνουμε. Δεν υπάρχει δικός μας Θεός και ξένος, ένας είναι ο Θεός.

Και των καθολικών;

Βλέπω ότι αγαπάτε το χιούμορ... Βεβαίως. Στην Καινή Διαθήκη ορίζεται ότι «ο Θεός αγάπη εστί και ο μένων εν τη αγάπη εν τω Θεώ μένει και ο Θεός εν αυτώ». Αυτός ο ορισμός είναι για μένα ο πιο τολμηρός, ο πιο ακριβής και πάντα επίκαιρος.